

Vzdělávání dospělých osob ve výkonu trestu odnětí svobody

Alexandra Boogová

Bakalářská práce
2021

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Alexandra Boogová**
Osobní číslo: **H18286**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Andragogika v profilaci na řízení lidských zdrojů v meziskové sféře**
Forma studia: **Kombinovaná**
Téma práce: **Vzdělávání dospělých osob ve výkonu trestu odněti svobody**

Zásady pro vypracování

Zpracování referátů a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti penologie, vzdělávání dospělých a motivace ke vzdělávání.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativně orientovaného výzkumu formou rozhovorů s odsouzenými.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování bakalářské práce: **Tištěná/elektronická**

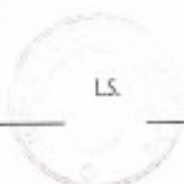
Seznam doporučené literatury:

- BENEŠ, Milan, 2014. *Andragogika*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4824-5.
HÁLA, Janoslav, 2006. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií. ISBN 80-86708-30-6.
JÍZL, Miroslav, 2012. *Penitenciářství a penologie*. Brno: Institut mezinárodních studií Brno. ISBN 978-80-87182-24-6.
MAŠKOVCEŇ, Milan, 2014. *Motivace chvilivá*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7367-830-6.
ŠVAŘČEK Roman a Klára ŠEDOVÁ, 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Zuzana Hrnčířková, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **27. ledna 2021**
Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2021**

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 27. ledna 2021

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ⁽¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ⁽²⁾;
- podle § 60 ⁽³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ⁽³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval.
V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně *4. 3. 2017*

(1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejněním školních prací

(2) Výsledkům školních prací, které jsou diplomovými, bakalářskými a rigorózními pracemi, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím elektronické knihovny školních prací, kterou spravuje, Zlíně zveřejní a zároveň umožní přístup k nim i ostatním školám.

(2) Dítětem, dílničkou, kuchařkou a rybníkem práce odpracované uchazečem k obhajobě musí být 100 nejmenší při pracovních dnech před konáním obhajoby zveřejněny k ucházení veřejnosti v místě výkonu veřejné práce prostředím veřejné školy nebo není-li tak určeno, v místě pracovního výkonu školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může za zveřejnění práce poskytnout na své náklady výpis, opisy nebo rozmnožení.

(3) Platí, že odpracování práce autor završil se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právních souvztažných a přechem autorských a o dalších užitkových základech (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 2;

(3) Do práva autorského také nezahrnuje škola nebo školská či vzdělávací zařízení, u něhož získal za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvoření zájemce nebo studenta či zúčastněného žáků nebo studentů nebo vyučujících prostředím vyřizujících z jeho pracovního výkonu ke škole nebo školské či vzdělávací zařízení (školské dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právních souvztažných a přechem autorských a o dalších užitkových základech (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školské dílo;

(1) Škola nebo školská či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na užití díla školní učebnice a učebního díla (§ 35 odst.

3). Odjímá-li autor autorského díla učebnici svolení ke užití školou, mohou se tyto učebnice šířit dále bez souhlasu odpovídajícího orgánu jeho vůle a souhlasu. Účelem není § 35 odst. 3 zčásti nadotčen.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo učebnici poskytnout jinou formou, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školské či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školská či vzdělávací zařízení jsou oprávněny poskytnout, aby jim autor školního díla zveřejnil, jiným způsobem v souvislosti s učebním dílem či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přizpůsobit na úroveň nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše, přičemž se přiblíží k výši výdělku autorského školního nebo školského či vzdělávacího zařízení z učebního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tématem bakalářské práce je vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici Ostrava Heřmanice. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Cílem teoretické části je za pomoci odborné literatury vymezit témata z oblasti penologie, jako je trest odnětí svobody, výkon trestu a také historie vězeňství. Práce se také zabývá charakteristikou Věznice Ostrava Heřmanice a nabídkou vzdělávacích aktivit. Dále charakterizuje vzdělávání dospělých, a to jak obecně, tak ve výkonu trestu odnětí svobody. Práce dále představuje programy zacházení, motivaci ke vzdělávání a následnou resocializaci. Praktická část obsahuje prozkoumání možností vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody za pomoci kvalitativního výzkumu, který byl realizován prostřednictvím rozhovorů s odsouzenými. Výzkumným šetřením bylo zjištěno, co odsouzené motivuje ke vzdělávání, jak hodnotí způsob práce lektorů a sami sebe v roli studenta.

Klíčová slova: výkon trestu odnětí svobody, vzdělávání, odsouzení, programy zacházení, Věznice Ostrava Heřmanice, motivace.

ABSTRACT

The education of convicts serving a custodial sentence in Ostrava-Heřmanice Prison is the topic of this bachelor thesis. It is divided into the theoretical and practical parts. The definition of topics from the field of penology, such as custodial sentence or imprisonment, is the aim of the theoretical part, as well as the prison history. Research literature has been used for that purpose. Characteristics of Ostrava-Heřmanice Prison and its education activities offer is presented too. Next, the education of adults is characterized both generally and of those serving a custodial sentence. Next, treatment programs, motivation for education and subsequent resocialization are presented. The qualitative research of education possibilities for convicts serving a custodial sentence is presented in the practical part. The research was conducted through interviews with convicts. Results comprise facts about motivation of convicts' self-education, their evaluation of lectors' work and self-evaluation in the role of students.

Key words: serving a custodial sentence, education, conviction, treatment programs, Ostrava-Heřmanice Prison, motivation.

Svoboda bez vzdělání je nebezpečná, vzdělání bez svobody je zbytečné.“

John Fitzgerald Kennedy

Tímto bych velmi ráda poděkovala PhDr. Zuzaně Hrnčířikové, Ph.D. za její trpělivost, ochotu a velmi cenné rady při vedení mé bakalářské práce. Dále mé velké poděkování patří Věznici Ostrava Heřmanice za umožnění výzkumu a za ochotu jejím pracovníkům, kteří mi byli nápomoci při jeho realizaci. V neposlední řadě patří mé velké poděkování manželovi a dceři, za jejich trpělivost a za to, že mi po celou dobu byli velkou oporou.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 VĚZEŇSTVÍ V ČESKÉ REPUBLICE	13
1.1 HISTORIE VĚZEŇSTVÍ V ČESKÉ REPUBLICE.....	13
1.2 SYSTÉM VĚZEŇSTVÍ V ČESKÉ REPUBLICE.....	15
1.3 VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY.....	15
1.3.1 Úkoly Vězeňské služby.....	16
1.4 VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY.....	17
1.4.1 Typy trestů.....	18
1.5 PENOLOGIE.....	19
1.6 PENITENCIÁRNÍ PEDAGOGIKA.....	20
2 VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH	22
2.1 VZDĚLÁVÁNÍ VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY.....	23
2.2 VĚZNICE OSTRAVA HEŘMANICE.....	24
2.3 ŠKOLSKÉ VZDĚLÁVACÍ STŘEDISKO VĚZNICE HEŘMANICE.....	25
2.4 PROGRAMY ZACHÁZENÍ.....	28
3 MOTIVACE A RESOCIALIZACE	31
3.1 DEFINICE MOTIVACE.....	31
3.2 MOTIVACE KE VZDĚLÁVÁNÍ.....	32
3.3 DEFINICE RESOCIALIZACE.....	33
3.4 VZDĚLÁVÁNÍ PŮSOBÍCÍ NA RESOCIALIZACI ODSOUZENÝCH.....	34
II PRAKTICKÁ ČÁST	36
4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	37
4.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM.....	37
4.2 VÝZKUMNÝ CÍL.....	37
4.3 VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	38
4.4 OKOLNOSTI VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	38
4.5 VÝZKUMNÝ SOUBOR.....	39
4.6 METODA SBĚRU DAT A ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT.....	39
5 ANALÝZA DAT	41
5.1 ANALYTICKÁ VERZE PŘÍBĚHU.....	41
5.2 VZDĚLÁVÁNÍ VE VÝKONU TRESTU.....	42
5.3 BUDOUCNOST.....	43

5.4	MOTIVACE	44
5.5	ZHODNOCENÍ VÝUKY	44
5.6	SEBEHODNOCENÍ V ROLI STUDENTA	45
5.7	PARADIGMATICKÝ MODEL A JEHO INTERPRETACE.....	47
6	INTERPRETACE DAT	49
7	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ ŠETŘENÍ A DISKUSE.....	52
7.1	DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	54
8	ZÁVĚR.....	55
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	57
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	61
	SEZNAM OBRÁZKŮ	62
	SEZNAM TABULEK.....	63
	SEZNAM PŘÍLOH.....	64

ÚVOD

Ohledně výchovy a vzdělávání, ať už specifických skupin osob nebo vzdělávání v obecné rovině, byla realizována spousta výzkumů a sepsána celá řada publikací a literatury. Ve své bakalářské práci se budu věnovat vzdělávání dospělých ve specifickém prostředí, tedy ve výkonu trestu. Předpokládám, že tohle téma je téma velmi zajímavé, a to nejen pro mě. Myslím, že jen málo lidí má vůbec nějakou představu o tom, jak tráví odsouzení svůj volný čas ve věznicích. Z různých médií nebo filmů mohou vědět jen to, že se nadmíru věnují sportu a nekalostem, ale mým cílem je tohle téma osvětlit.

Cílem práce bude zaměřit se na možnosti vzdělávání odsouzených osob ve výkonu trestu odnětí svobody ve věznici Ostrava Heřmanice, kdy úkolem bude zjistit, co motivuje odsouzené k tomu, aby se určitého typu vzdělávání účastnili, jak jsou spokojeni s lektory a způsobem jejich práce a také, jak sami sebe hodnotí jakožto studenty.

Nízká úroveň vzdělání má veliké negativní dopady na možnou zaměstnatelnost vězňů po propuštění a myslím, že tohle může být jeden z důvodů jejich opakované trestné činnosti. Je zřejmé, že vzdělávání ve věznicích je důležité pro zlepšení pracovních příležitostí odsouzených, a proto hraje vzdělávání velmi významnou úlohu při opětovném začleňování vězňů do společnosti.

Cílem této bakalářské práce je popsat vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. Zjistit jaké možnosti vzdělávání jsou jim nabízeny, co odsouzené motivuje nebo jaké jsou důvody jejich účasti na vzdělávacích aktivitách. Dále také budeme zjišťovat, do jaké míry jsou spokojeni s lektory a způsobem jejich práce a jak odsouzení hodnotí sami sebe v roli studenta.

Práce je rozdělena na část teoretickou a část praktickou. Teoretická část se zabývá vymezením pojmů z oblasti penologie, odsouzením, výkonem trestu. Dále se věnuje historii vězeňství a také charakteristice věznice v Ostravě Heřmanicích. Další část práce se zabývá vzděláváním dospělých jak všeobecně, tak vzděláváním dospělých ve výkonu trestu odnětí svobody a programy zacházení, jež jsou nedílnou součástí procesu vzdělávání odsouzených. Poslední kapitola je zaměřena na motivaci a na to, co vlastně vede odsouzené k tomu, že se chtějí vzdělávat a také na resocializaci neboli začlenění do společnosti po odpykání trestu.

Praktická část bakalářské práce se soustředí na samotné výzkumné šetření. V úvodu této části byl vymezen cíl a byly formulovány výzkumné otázky. Pro zpracování praktické části byl zvolen kvalitativní výzkum, konkrétně pak polostrukturované rozhovory. Získaná data

poté byla interpretována a analyzována. Dále tato část práce obsahuje analýzu výsledků výzkumu a také shrnutí výsledků. V závěru práce byla nastíněna doporučení pro praxi, která vzešla z teoretických poznatků a výzkumného šetření.

Za pozitivní přínos této práce můžeme považovat nejen zjištění motivačních faktorů, které odsouzené vedou k doplnění vzdělání, ale také zjištění vysoké míry spokojenosti s lektory a se způsobem jejich práce. Tato fakta mohou být nápomocna k přesvědčení dalších jedinců k progresivnímu vzdělávání.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VĚZEŇSTVÍ V ČESKÉ REPUBLICE

Bakalářská práce pojednává o vzdělávání dospělých osob ve výkonu trestu odnětí svobody, je tedy potřeba zmínit historii vězeňství v České republice, dále také nastínit systém vězeňství v České republice a historii Vězeňské služby a úkoly, kterými se zabývá. V neposlední řadě se budeme zabývat samotným trestem odnětí svobody.

1.1 Historie vězeňství v České republice

Prvotní rysy novodobého vězeňství se v českých zemích začaly projevovat ve 2. polovině 19. století. V celé habsburské říši počítaje v to Čechy, Moravu a Slezsko, bylo zestátněno soudnictví a vězeňství a došlo ke vzdělávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody. Touto problematikou se zabýval František Josef Řezáč (1819–1879), který coby katolický kněz, pedagog, politik a spisovatel, byl oceňován zejména jako podporovatel a reformátor školství. Jeho významné myšlenky k tomuto tématu můžeme nalézt v jeho nejvýznamnějším díle „Myšlenka o zdárnějším trestání a polepšování provinilců a zločinců“, kde například uvádí, že: „jenom zatvrzelci, způsobem přirozeným polepšitelní a společnosti vždy škodní, ať se do věznic, do žalářů tuhých a osamotnělých zavírají“ (Řezáč, 1995, s. 53). Byl přesvědčen, že je nezbytné odsouzené vzdělávat, a ne je pouze trestat (Hála, 2006, s. 35-36). V této době byly tresty ukládány v souladu s trestním zákonem č.117/1852 o zločinech, přečinech a přestupcích, který vymezoval jak jednotlivé stupně trestů, povinnosti odsouzených, tak také povinnosti vzdělávání.

Po roce 1918 převzala nově vzniklá Československá republika původní rakousko-uherský vězeňský a soudní systém, který byl obzvláště využíván pro svou rovnováhu a schopnost relativně rychle reagovat na změny sociálního zřízení a ekonomické situace. V nově vzniklé Československé republice docházelo ke zlepšení hospodářské situace a společenských podmínek a v této souvislosti se postupně měnil přístup k vězňům. Původní pohled na provinilce jako na nástroj k vykonání práce se postupně změnil na snahu o převýchovu. Hlavním úkolem vychovatelů je vést odsouzené k získávání pracovních návyků, k základům hygieny a začlenění do kolektivu.

Bohužel tento systém je přerušen s příchodem nacistů, kdy byl včetně příslušné legislativy převzat protektorátní vládou. Došlo k přerodělení věznic, kdy, oproti věznicím se stávajícím účelem, nově organizované věznice spadaly pod „gestapo“. Také došlo ke zvrátům ve schvalování jednotlivých právních norem, týkajících se vězeňství.

Po konci druhé světové války je zde snaha o opětovné zavedení prvorepublikového systému, ale s příchodem roku 1948 je i tato snaha zmařena. Začaly se zde objevovat principy třídní samovlády, které nahradily demokratické zásady nastavené dřívější dobou. V tomto období bylo trestní právo využíváno k vynucování státních zájmů, politiky a ekonomiky.

Opět se do popředí dostávají pracovní tábory, ve kterých odsouzení vykonávají nucené práce a trest odnětí svobody je využíván pouze jako separace pachatele od ostatní společnosti. Ve věznicích je spousta vězňů, kteří jsou zde hlavně z politických důvodů a vládne v nich nelidský a militantní řád.

Rok 1965 přináší pozitivní změny. V tomto roce vyšel zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu odnětí svobody, jež reflektoval doporučení OSN, kde byly vymezeny základní zásady pro minimální zacházení s vězni. Projevilo se to nejvíce v personálních změnách ve věznicích. Vznikaly nové pracovní pozice pedagogů psychologů a sociálních pracovníků. kdy zde začínají s odsouzenými pracovat jak pedagogové, tak psychologové, kteří se je snaží svým přístupem vést ke správnému způsobu života. Zároveň bylo vězeňství v roce 1968 přesunuto zpět do pravomoci národních ministerstev spravedlnosti. Zřízením Výzkumného ústavu penologického, který se zabýval studiem osobnosti odsouzeného a schopnosti jeho nápravy, byla naplněna podstata reformy vězeňství (vscr.cz, 2021).

Význačným mezníkem v historii vězeňství u nás je bezesporu rok 1989, kdy po pádu totalitního režimu došlo k výraznému zvratu v českém vězeňství. Došlo k podrobné analýze, kdy výsledkem byla změna koncepce a cílů českého vězeňství. V souladu s Listinou základních práv a svobod, Evropských vězeňských pravidel a Standardních minimálních pravidel se začíná upravovat do podoby dnešního trestu odnětí svobody (Černíková, 2008, s. 62).

V průběhu let 1990-1991 došlo k důkladné kontrole vězeňského personálu, na jejímž základě proběhla obměna zaměstnanců Sboru nápravné výchovy. Na pozice pedagogů, psychologů byli přijímáni odborní, zkušení pracovníci.

V oboru vězeňství byla v roce 1991 vypracována Koncepce rozvoje vězeňství v ČR a v návaznosti na ni byl zároveň vypracován Harmonogram dlouhodobého vývoje (Hála, 2006, s. 35). Tyto dokumenty byly zcela v souladu s Evropskými vězeňskými pravidly, na jejichž základě byl nově vymezen účel trestu odnětí svobody a zároveň tím byl definován požadavek lidskosti jeho výkonu. Systém ve věznicích se co možná nejvíce snaží přizpůsobit běžným potřebám občanského života.

1.2 Systém vězeňství v České republice

Koncepce vězeňství do roku 2025 uvádí, že systém vězeňství v ČR vychází z Ústavy a je tvořen zejména zákonem č. 40/2009 Sb., trestním zákoníkem, ve znění pozdějších předpisů, zákonem č. 169/1999, Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů, zákonem č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, zákonem č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů, zákonem č. 555/1992 Sb., o vězeňské službě a justiční strážní České republiky, ve znění pozdějších předpisů. Nutností je respektování, mimo zmíněných právních norem a z nich vyplývajících podzákoných předpisů, také mezinárodněprávní závazky České republiky, zvláště dopady rozsudků Evropského soudu pro lidská práva (ESLP), zaujímat stanoviska ke standardům vyplývajících z Evropských vězeňských pravidel, dále dodržovat doporučení Výboru proti mučení a jiného špatného zacházení (CAT), jehož součástí je národní preventivní mechanismus a v České republice tuto funkci zastává veřejný ochránce práv a Výboru proti mučení Rady Evropy, jenž se zaměřuje na prevenci mučení a jiného špatného zacházení (CPT). Koncepce klade důraz na zformování účinné, fungující mezinárodní normy, které budou v souladu s prevencí kriminality, sociální oblastí, vzdělávacím systémem, postpenitenciární péčí respektovat pravidla vězeňství a budou se zaměřovat na začlenění odsouzených do společnosti. Dalším cílem je v souvislosti s individuálně nastavenými metodami předcházet opakování trestné činnosti, dále snaha o převýchovu odsouzených a oddělovat pachatele opakující nejzávažnější trestnou činnost od společnosti a obstarat tak bezpečnost občanů (Koncepce vězeňství do roku 2025, 2016, s. 128, 153).

Systém vězeňství v České republice člení věznice na věznice pro výkon trestu odnětí svobody, věznice pro výkon vazby neboli vazební věznice a detenční ústavy, které slouží pro výkon zabezpečovací detence. Chod všech výše uvedených subjektů zabezpečuje v souladu s příslušnými zákony Vězeňská služba České republiky.

1.3 Vězeňská služba České republiky

Předchůdcem Vězeňské služby České republiky (dále jen Vězeňská služba) byl Sbor nápravné výchovy, který byl založen ministerstvem vnitra ČSSR 15.07.1965. S účinností od 01.01.1969 došlo v rámci přerozdělení pravomocí k přechodu pod ministerstvo spravedlnosti České republiky.

Sbor nápravné výchovy nahradila Vězeňská služba, která byla zřízena s účinností od 01.01.1993 zákonem č. 555/1992 Sb., o vězeňské službě a justiční strážní České republiky. Vězeňská služba se řídí podle zákona č. 555/1992 Sb., který byl změněn zákonem č. 157/2013 Sb. Vězeňská služba má statut ozbrojeného bezpečnostního sboru České republiky a mezi její hlavní úkoly patří zajištění výkonu vazby a trestu odnětí svobody v souladu se zákonem č. 243/1999 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů, zákonem č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody v rozsahu stanoveném zákonem č. 555/1992 Sb., o vězeňské službě a justiční strážní České republiky, ve znění pozdějších předpisů. Dále zabezpečuje pořádek při výkonu soudnictví a státních zastupitelství a zajišťuje bezpečnost Ministerstva spravedlnosti.

Mezi organizační jednotky Vězeňské služby patří vazební věznice, věznice pro výkon trestu, Akademie vězeňské služby ČR, Střední odborné učiliště vězeňské služby ČR a detenční ústavy. Všechny tyto jednotky jsou metodicky podřízeny Generálnímu ředitelství Vězeňské služby. Vězeňská služba je dále členěna na vězeňskou a justiční stráž (vscr.cz, 2021).

1.3.1 Úkoly Vězeňské služby

Úkoly Vězeňské služby jsou dány zákonem č. 555/1992 Sb., o vězeňské a justiční strážní České republiky, ve znění pozdějších předpisů, a patří zde:

- Správa a ostraha věznic, vazebních věznic a ústavů pro výkon zabezpečovací detence.
- Zodpovídá za dodržování specificky vymezených zákonných podmínek výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody.
- Zajišťuje předvádění a eskortu osob ve výkonu vazby, ve výkonu trestu odnětí svobody a ve výkonu zabezpečovací detence.
- Zajišťuje v rámci výkonu vazby a výkonu odnětí svobody vzdělávání odsouzených.
- Vytváří pracovní a jinou účelnou činnost pro osoby ve výkonu vazby, výkonu trestu a výkonu zabezpečovací detence.

Jedním z hlavních úkolů Vězeňské služby je za pomoci vytvořených programů zacházení působit na jednotlivé odsouzené ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody se snahou docílit co nejjednoduššího začlenění do společnosti a řádného způsobu života po propuštění (Zákon č. 555/1992 Sb. o vězeňské a justiční strážní, ve znění pozdějších předpisů, § 1,2).

Zajištění těchto a mnoha dalších úkolů je pro Vězeňskou službu velmi obtížné. Důvodem je zvýšený nárůst počtu odsouzených, což může mít vliv na uspokojování práv a potřeb odsouzených, které vyplývají ze zákona o výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody.

1.4 Výkon trestu odnětí svobody

Dle zákona o výkonu trestu odnětí svobody „účelem výkonu trestu odnětí svobody (dále jen „trest“) je prostředky stanovenými tímto zákonem působit na odsouzené tak, aby snižovali nebezpečí recidivy svého kriminálního chování a vedli po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem, chránit společnost před pachateli trestných činů a zabránit jim v dalším páchání trestné činnosti“ (Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů, §1, odst. 2).

Tento zákon také definuje hlavní zásady výkonu trestu. První zásada říká, že trestat lze jen v takové míře, která zachovává důstojnost odsouzeného a je nutné zamezit nepříznivému vlivu na odsouzeného ztrátou svobody, ale současně však nesmí dojít k omezení potřeby ochrany společnosti.

Druhá zásada říká, že s odsouzenými ve výkonu trestu je nutno zacházet tak, aby nedocházelo k poškození jejich zdraví a v případě dostatečné délky výkonu trestu, přispívat k podpoře dovedností a postojů odsouzených, které jim následně budou nápomocny při opětovném začlenění se do společnosti.

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody podrobně upravuje hlavní zásady výkonu trestu odnětí svobody, dále místo výkonu trestu, typy věznic, vymezuje práva a povinnosti odsouzených, zaměstnávání a vzdělávání odsouzených, zacházení s odsouzenými.

Podle Sochůrka (2007, s. 20) je trest jedním z primárních výchovných prostředků. Jeho hlavním cílem je snaha o dosažení změny struktury chování pachatele trestného činu žádoucím způsobem, což napomáhá k úspěšnému začlenění do běžného života.

Fischer (2006, s. 183) popisuje, že eventualita bezproblémového návratu závisí na dvou důležitých aspektech, kterými jsou rodina, přátelé či jiné vztahové vazby a zaměstnání nebo pracovní návyky. Pokud odsouzeným tyto důležité opory chybí, je možnost návratu k běžnému životu minimální. K udržení těchto dvou základních opor je pro odsouzené důležitým krokem přijetí nových hodnot a norem chování, které jim umožní zvládnout období strávené ve výkonu trestu.

1.4.1 Typy trestů

Lidská společnost na obranu před narušeným chováním svých členů vytvořila specifickou soustavu obraných mechanismů. Ta se v průběhu vývoje lidstva utvářela v souvislosti na společenských hodnotách, na právním povědomí společnosti, na filozofických směrech, ale také na základě hospodářské a politické situace. S ohledem na vývoj účelu trestu a jeho podstaty můžeme teorie trestu rozdělit na tři části, a to na absolutní, relativní a smíšené. Hlavním účelem absolutní teorie bylo pouze uložení trestu, který by měl mít podobu spáchaného trestného činu, a tím bylo naplněno dosažení spravedlnosti. Relativní teorie představuje prevenci vzniku trestných činů, kdy uložený trest je ochranou společnosti. Hlavní myšlenkou smíšené teorie je prostřednictvím prevence trestným činům předcházet, to znamená, chránit společnost před pachateli trestných činů, zamezovat pachatelům v dalším páchání trestné činnosti, vychovávat pachatele k řádnému způsobu života a v neposlední řadě výchovně působit na ostatní členy společnosti (Černíková 2008, s. 24-27).

Podle zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, je možné za spáchaný trestný čin uložit trest, a to trest odnětí svobody, o jehož konečné výši rozhoduje závažnost povahy trestného činu nebo je také možné uložit trest alternativní, což mohou být obecně prospěšné práce, domácí vězení, propadnutí majetku, peněžitý trest, zákaz činnosti, vyhoštění, ztráta vojenské hodnosti, zákaz pobytu aj. (Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 52, odst. 1).

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů, vymezuje dva typy věznic, ve kterých si odsouzení odpykávají výkon trestu odnětí svobody, a to na věznice s ostrahou, věznice se zvýšenou ostrahou a dále jsou zřízeny věznice pro mladistvé, což jsou osoby, které v období, kdy se dopustily trestného činu, přesáhly patnáctý rok, ale nepřesáhly osmnáctý rok svého věku a rozlišují se od sebe na základě míry zajištění bezpečnosti, ochrany proti útěku a řádem výkonu trestu.

Tyto jednotlivé typy věznic se dále člení na věznice s nízkým stupněm zabezpečení, se středním stupněm zabezpečení a s vysokým stupněm zabezpečení. Tento zákon rozlišuje míru vnějšího a vnitřního rizika, podle čehož pak bývají odsouzení zařazováni do jednotlivých oddělení. Vnější riziko vymezuje podobu zavinění, míru nebezpečnosti odsouzeného pro společnost a délku trestu. Také přihlíží k tomu, zda již byl v minulosti odsouzen. Vnitřní riziko potom vyjadřuje míru rizika odsouzeného pro společnost v průběhu výkonu trestu, kdy se především posuzuje charakter jeho předchozí trestné činnosti, přihlíží

se k tomu, jak odsouzený zvládal předchozí výkon trestu. Dále je zohledňována míra útěku a možná absence preventivního opatření (Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů, § 8, 9, 12 a).

1.5 Penologie

Penologie, jako samostatná věda, která se bude zabývat otázkami trestu a trestání, vznikla na základě potřeb sjednocení nejednotných systémů a pravidel zacházení s odsouzenými (Sochůrek, 2007, s. 38).

Podle Černíkové a Sedláčka (2002, s. 48) zásadním obdobím pro její vznik je druhá polovina 19. století. Tohle období bylo bohaté, jak na právní a lidské ideje, tak také na významné osobnosti, jež oplývaly právními, filozofickými, sociologickými a psychologickými znalostmi. V této době také došlo k tvorbě a ustanovení vězeňství, dále k uzákonění trestných činů v trestních rádech. Všechny tyto aspekty vedly k základům trestního procesu „Penologie je věda o trestech a trestání, nebo také věda o výkonu všech trestů a jejich účincích. V užším smyslu je penologie chápána jako nauka zabývající se reálným výkonem trestů a ochranných opatření, v širším slova smyslu zahrnuje i oblast alternativních trestů (alternativní sankce), penologické myšlenky, procesy, jevy, vztahy a zákonitosti“ (Jůzl, 2017 s. 11).

Můžeme ji tedy chápat jako disciplínu, která se zabývá účinky trestu z pohledu zacházení s pachatelem trestného činu, kdy je potřeba zvolit adekvátní metodu působení s cílem zabránit recidivě trestného činu. Dále se zaměřuje na duševní a fyzickou stránku odsouzeného a také studuje vztahy, které v rámci výkonu trestu odnětí svobody vznikly. Na základě zjištěných poznatků hledá možnosti zefektivnění jednotlivých druhů trestů. Podle odborníků je v současné době významným aspektem míra a metoda uspokojení zjištěných potřeb odsouzeného. Z toho vyplývá, že je potřeba se soustředit na jedince jako takového, a na poznávání vlastností jeho osobnosti (Černíková, 2008, s. 10-11).

Lze tedy říct, že se nejedná jen o nauku o trestech, jednotlivých druzích trestů a jejich efektivitě, ale také o jednotlivých kulturách a společenstvích v různých obdobích, ve kterých vězeňský systém tresty provádí v praxi.

Jde tedy o multidisciplinární oblast, která využívá vybraných poznatků různých společenských disciplín. Patří zde zejména trestní právo, kriminologie, sociální práce, psychologie, sociologie, psychiatrie, antropologie a pedagogika (Jůzl, 2017, s. 290).

1.6 Penitenciární pedagogika

Pedagogika jako společenská věda zkoumá podstatu, stavbu a zákonitosti výchovy. Cílevědomé, záměrné a pravidelné činnosti pedagogiky, které jsou součástí vzdělávání, utvářejí osobnost jedince v různých oblastech života.

Penitenciární pedagogika, jež je součástí pedagogiky, se zabývá výchovným působením vztahujícího se na všechny kategorie odsouzených ve výkonu trestu s ohledem na věk, pohlaví, fyzické a psychické vlastnosti, míru výchovného narušení a celkové osobnosti odsouzeného (Jůzl, 2017, s. 290).

Jedná se o specifický vědní obor zabývající se výchovnými metodami a prostředky zacházení s odsouzenými k trestu odnětí svobody. Hlavním úkolem penitenciární pedagogiky je využívání znalostí z obecné a speciální pedagogiky, čímž dochází k řešení otázek penitenciární výchovy, získávání poznatků z vlastní praxe a výzkumů, tvorba systému, který bude součástí trestní politiky státu a svými podněty přispívat k tvorbě nových právních úprav výkonu trestu odnětí svobody. Zásadním problémem penitenciární pedagogiky je souvislost mezi dvěma složkami, a to penální a pedagogickou, kdy spolu s trestněprávní vědou řeší organizaci výchovného systému ve výkonu trestu a zabývá se procesem nápravy, převýchovy a změnou chování v pozitivním slova smyslu (Černíková, 2008, s. 13).

Proces výchovy u odsouzených osob je velice specifický. Jedná se o zásadní změnu osobnosti odsouzeného, kdy je kladen důraz na individuální působení na každého jedince zvlášť. Snahou je působení na narušenou osobnost člověka zejména v oblasti rozumové, mravní, duševní a tělesné. Dalším cílem je zaměřit se na změnu negativních návyků a negativního chování, systém hodnot a charakterové vlastnosti, což může být odsouzeným nápomocno při opětovném začlenění do společnosti po odpykání trestu (Jůzl, Olejníček, 2004, s. 24-25).

Vědomosti z penologie čerpající z poznatků penitenciárních společenských věd naznačují, že převýchova odsouzených je velice složitý proces, kdy cíle trestu nemusí být dosaženo v průběhu výkonu trestu. Proto, aby bylo dosaženo opětovného začlenění do společnosti, je potřeba v tomto pokračovat i po propuštění (Černíková a Sedláček 2002, s. 12).

Tento proces se sestává z penitenciární a postpenitenciární péče. V první fázi probíhají veškeré činnosti, které by měly vést k nápravě odsouzených v průběhu výkonu trestu, a které jsou zajišťovány zaměstnanci Vězeňské služby. Spadá zde také vzdělávání odsouzených

osob, což ale současně svými účinky do jisté míry ovlivňuje život odsouzeného po propuštění. To znamená, že se v této první fázi zaměřuje na fázi druhou, tedy postpenitenciární, respektive na dobu po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (Bělík a kol., 2017).

Hlavním cílem postpenitenciární péče je specifická pomoc v oblasti sociální péče, tzn. pomoc při resocializaci člověka, který absolvoval výkon trestu odnětí svobody (Černíková, 2008, s. 213).

2 VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH

V této kapitole definujeme termín vzdělávání dospělých a také zmíníme formy a metody vzdělávání.

Pojem vzdělávání dospělých je všeobecný pojem pro vzdělávání dospělé společnosti, jenž zahrnuje veškeré vzdělávací aktivity realizované ve školských vzdělávacích institucích k získání jistého stupně vzdělání nebo také jako další vzdělávání a vzdělávání seniorů. Vzdělávání dospělých je chápáno jako důležitý prostředek společenského růstu a prosperity (Palán, 2002, s. 237).

Jak uvádí Beneš (2014, s. 13), už od dob, co lidstvo existuje, se musí jedinec na základě působení vnějších a vnitřních faktorů učit reagovat na změny. Znamená to tedy, že je potřeba se, a to především v dnešní době plně dynamických změn a pokroku, neustále vzdělávat, pracovat na sobě, zdokonalovat své znalosti, dovednosti, rozvíjet schopnosti, ať už v běžném životě nebo při výkonu povolání. Vzdělávání je tak celoživotním procesem.

V oblasti celoživotního učení je vzdělávání dospělých členěno do tří základních kategorií, kterými jsou:

- Formální vzdělávání – je realizováno ve vzdělávacích institucích, jejichž funkce, obsahy, formy, cíle a způsoby hodnocení jsou definovány právními předpisy. Absolvování tohoto typu vzdělávání bývá zpravidla ukončeno získáním dokladu o vzdělání, jenž definuje určitý stupeň vzdělání.
- Neformální vzdělávání – je uskutečňováno mimo formální vzdělávací systém a je dobrovolným a záměrným učením, jenž rozvíjí jak schopnosti a dovednosti, tak také zájmy a potřeby jedince.
- Informální učení – jedná se o sebevzdělávání probíhající spontánně, nezáměrně. Jde o získávání dovedností a schopností v rámci každodenních aktivit v životě. Na rozdíl od předchozích dvou forem jde o zcela neorganizované, institucionálně nekoordinované vzdělávání. (Rabušicová, Rabušic, 2008, s. 22-40).

Metody vzdělávání dospělých obecně značí cestu, která vede k dosažení cíle. Při realizaci vzdělávacích aktivit je využíváno četných výukových metod. Dle jednotlivých kritérií jsou děleny dle:

- Oblastí vzdělávání dospělých – zde spadají například zájmové vzdělávání nebo metody profesního vzdělávání.

- Fází výukového procesu – tady řadíme expoziční (přednáška, vyprávění apod.) nebo fixační (opakování a procvičování učební látky) výukové metody.
- Způsobů prezentace – patří zde například slovní nebo názorné výukové metody (Maňák, Švec, 2003, s. 49).

Proces výchovy u člověka začíná již od narození. Podle Beneše (2014, s. 14) je „člověk vychovatelný jiným člověkem“ a výchova připravuje jedince na život jako celek, kdy se nejedná pouze o předávání znalostí a dovedností, ale jde o utváření osobnosti.

S výchovou je úzce spjata vzdělávání, čímž rozumíme přehled dovedností, vědomostí a schopností, kterých jedinec dosáhl svým cílevědomým vzděláváním sebe sama, a to například ve školském zařízení, absolvováním rekvalifikačních kurzů nebo jiných vzdělávacích aktivit. Při tomto procesu vzdělávání je zásadní, aby člověk dokázal naučené pochopit a následně použít v praxi (Horák, Kolář 2004, s. 6-7).

Většina populace považuje vzdělání za důležité z pohledu konkurenceschopnosti na trhu práce, dále pro rozšíření si obzorů, dosažení svých cílů a v neposlední řadě k využití volného času. Lze konstatovat, že tyto důvody vedou také odsouzené ke vzdělávání ve výkonu trestu odnětí svobody.

2.1 Vzdělávání ve výkonu trestu odnětí svobody

Právo na vzdělání vymezuje článek 33 Listiny základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů, která uvádí, že na vzdělání má právo každý, dále, že doba povinné školní docházky je stanovena zákonem a také, že každý má právo na bezplatné vzdělání na středních potažmo na vysokých školách (Ústavní zákon č. 2/1993 Sb.).

Jak uvádí Černíková (2008, s. 57), dle Rady Evropy má každý odsouzený právo se vzdělávat, stejně tak, jako vykonávat pracovní činnost nebo svůj volný čas věnovat sportu, koníčkům nebo relaxaci.

Jak již bylo zmíněno, vzdělávání dospělých ve výkonu trestu odnětí svobody dělíme na formální, neformální a informální. Za formální je považováno takové vzdělávání, které je zakončeno získáním výučního listu nebo vysvědčení, kdy z žádného z těchto dokumentů nesmí být patrné, že jej odsouzený získal v průběhu výkonu trestu odnětí svobody. Forma tohoto vzdělávání je organizována Středním odborným učilištěm Vězeňské služby sídlícím v Praze, jež poskytuje vzdělání vhodné pro výkon povolání a odborných činností nebo studijních oborech. Jedná se o dvou nebo tříleté učební obory se zaměřením na strojírenství,

stravovací služby nebo dřevařskou výrobu. Dále pak také realizuje dokončení základního vzdělání u mladistvých odsouzených nebo také kurzy pro získání či rozšíření odborné způsobilosti. Výhodou této formy vzdělávání je to, že výuka probíhá přímo v prostorách věznice a není tedy potřeba řešit jakékoliv přesuny vězňů. Vzdělání zabezpečuje devět odloučených školských vzdělávacích středisek ve věznicích, mezi které patří to ve věznici Ostrava Heřmanice. Vzhledem k tématu mé bakalářské práce, bude toto zařízení více popsáno v následující kapitole (Biedermanová & Petras, 2011, s. 20-21).

Další formou vzdělávání je neformální vzdělávání, které vedou zaměstnanci věznice. Řadíme zde různé akreditované kurzy, školení, cvičení nebo přednášky. Absolvováním těchto vzdělávacích aktivit odsouzený nedocílí stupně vzdělání, ale tato forma celoživotního vzdělávání je pro ně velice důležitá z hlediska získání rekvalifikace a následného začlenění do společnosti po propuštění z výkonu trestu (Hála, 2006, s. 136).

Poslední formou je informální učení, které je přirozenou součástí běžného života. Od formálního a neformálního vzdělávání se odlišuje tím, že je nezáměrné, neorganizované a vychází z dennodenních aktivit, které vykonáváme v práci, doma nebo tedy v tomto případě ve vězení (Rabušicová, Rabušic, 2008, s. 77).

Informální učení se dotýká libovolného prostředí, ve kterém se člověk zrovna ocitá, tedy i v prostředí výkonu trestu. Vědomosti a dovednosti jsme totiž schopni nabývat v jakémkoliv životním období a mohou nám být užitečné jak v soukromém, tak v pracovním životě. Odsouzený tak po propuštění může využít dovedností a znalostí získaných touto formou vzdělávání při uplatnění na trhu práce (Hála, 2006, s. 125).

Samostatnou kapitolu vzdělávání odsouzených věnují Evropská vězeňská pravidla, kde se například uvádí, že každý vězeňský ústav se musí snažit o umožnění přístupu všem vězňům ke vzdělávacím programům, které musí být, pokud možno co nejsouhrnnější a budou vyhovovat jednotlivým potřebám odsouzených a budou brát ohled na jejich ambice. Dále také, že výchovu a vzdělávání je nutné považovat za součást vězeňského režimu a vzdělávání by mělo stát na stejné úrovni jako pracovní činnost, avšak odsouzení nesmí být za účast na vzdělávacích činnostech finančně nebo jinak handicapováni (Evropská vězeňská pravidla, 2006).

2.2 Věznice Ostrava Heřmanice

V textu této kapitoly je pojednáno o Věznici Ostrava Heřmanice, kde byl výzkum realizován.

Věznice Heřmanice, která původně vznikla jako pracovní tábor a své nynější podoby dosáhla v sedmdesátých letech, slouží pro výkon trestu odnětí svobody s ostrahou a zároveň má tři oddělení s dozorem. Do této věznice jsou zařazováni odsouzení s výkonem trestu odnětí svobody do patnácti let. Její součástí je specializovaný oddíl pro výkon trestu odsouzených, kteří trpí mentální retardací, různými poruchami osobnosti, dále pro výkon trestu odsouzených s nařízenou ochrannou léčbou závislostí na alkoholu a gamblerství. Ve věznici je také bezdrogová zóna a výstupní oddíl, který byl zřízen již v roce 2004. Určitě stojí za zmínku, že v roce 2013 zde bylo zřízeno zvláštní oddělení pro výkon trestu odnětí svobody mladistvých. Hlavním cílem zacházení s mladistvými je využívání základních bezpečnostních, výchovných, psychologických postupů, kterými mohou na mladistvé odsouzené působit sebereflexivně a tím je motivovat k lepšímu životnímu stylu v rámci výkonu trestu odnětí svobody. Programy zacházení se skládají z mnoha různých aktivit, ale o tomto bych se rozepsala v další kapitole (vscr.cz, 2021).

2.3 Školské vzdělávací středisko věznice Heřmanice

V návaznosti na zřízení Ústavu pro výkon zabezpečovací detence ve věznici v Opavě bylo nutné Školské vzdělávací středisko Opava přemístit do jiné věznice. Nejvhodnějším místem byla Věznice Heřmanice, také proto, že zde již dříve Školské vzdělávací středisko bylo. Po zpracování investičního záměru byly v prostorách věznice vyčleněny budovy, které musely být zrekonstruovány tak, aby vyhovovaly potřebám výuky. V lednu 2010 vzniká Odloučené pracoviště Středního odborného učiliště Vězeňské služby České republiky – Školské vzdělávací středisko ve Věznici Ostrava Heřmanice.

Dle slov vedoucího pedagoga stále pracují na vylepšeních pro odsouzené, kteří chodí do zaměstnání nebo se účastní vzdělávacích aktivit. Vytvořili oddělení, na kterých jsou společně pracující a studující odsouzení. Bylo to z důvodu, aby tito odsouzení měli dostatek klidu k odpočinku a samotné přípravě na studium.

Z počátku zde probíhaly pouze tříměsíční záuční kurzy – Dělník v elektrotechnice a Zámečnické práce, do kterých byli odsouzení zařazováni na základě přihlášek ke studiu, po zhodnocení zařazovací komisí. Po absolvování těchto záučních kurzů byli odsouzení schopni vykonávat jednoduché elektrotechnické, respektive základní práce ručního zpracování kovů. Po úspěšném zakončení těchto kurzů odsouzení obdrželi osvědčení o jeho absolvování. Své dovednosti a schopnosti mohli uplatnit jak ve výrobní zóně ve věznici, tak také v běžném životě po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Později, přesně tedy ve školním roce 2012/2013 byl do forem vzdělávání poprvé zařazen tříletý učební obor Elektrotechnické a strojně montážní práce, který je ukončen výučním listem, z něhož, jak jsem již uvedla v dřívější kapitole, není patrné, že jej člověk získal v průběhu výkonu trestu odnětí svobody.

Podmínkou pro zařazení do tohoto učebního oboru se souhlasem ředitele věznice je samozřejmě volná kapacita, ukončené základní vzdělání, dále odsouzený musí být umístěn ve Věznici Heřmanice, musí splňovat zdravotní způsobilost, dále je potřeba odevzdat řádně vyplněnou přihlášku ke studiu a jsou-li stanoveny přijímací zkoušky, pak jejich úspěšné absolvování. Pokud si odsouzený vybere obor, který nabízí jiná než jeho domovská věznice, má právo být do této věznice přeřazen. Dle sdělení respondentů, se kterými jsem vedla rozhovory, studium probíhá denní formou a je stanovena jako jakákoliv jiná výuka učebního oboru v civilním životě. Studium je rozděleno na týdenní výuku teorie a týdenní výuku praxe. První závěrečné zkoušky stanovené Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy proběhly v roce 2015 a skládaly se ze tří částí, a to z písemné, praktické a ústní. Úspěšní absolventi získali výuční list a těm, kteří zkoušku absolvovali neúspěšně, byl komisí stanoven opravný termín zkoušek. Absolvent tohoto učebního oboru bude připraven vykonávat základní přípravné, montážní a instalační práce.

Na vzdělávání odsouzených se v tomto Školském vzdělávacím středisku podílí celkem šest zaměstnanců, z toho jeden vykonává funkci vedoucího Školského vzdělávacího střediska, jeden je na pozici vedoucího učitele a zároveň zástupce vedoucího Školského vzdělávacího střediska, jeden zastává funkci učitele, dva pracují na pozici učitele odborného výcviku a posledním členem je asistentka Školského vzdělávacího střediska (Ročenka Školského vzdělávacího střediska, 2018).

Tolik něco málo ke vzdělávacím aktivitám, které ve věznici Ostrava Heřmanice probíhají. Nyní budou v této části práce popsány projekty, které jsou v této věznici realizovány.

V lednu roku 2010 zde začali s realizací projektu 3Z neboli Zastav se, Zamysli se a Změň se. Jedná se o typ terapie, která odsouzeným přispívá k porozumění, jak nahlíží na okolní svět, o nich samých, a to, jak na vše nahlíží poté ovlivňuje je samotné a také jejich počínání. Hlavním záměrem tohoto programu je, aby si odsouzení vytvořili jistý náhled na to, čeho se dopustili a následně přijali odpovědnost za své činy plynoucí z jejich trestné činnosti. Odsouzení jsou vedeni k získávání nových společenských dovedností a k samostatnému životu bez kriminální činnosti po odpykání trestu.

Významnou skupinou, se kterou v této věznici pracují, jsou mladiství odsouzení. Tito mladiství odsouzení se mohou účastnit hned několika projektů. Prvním z nich je Studium informačních technologií, jenž se soustředí na to, aby získali alespoň základní znalosti s prací na počítačích a pro ty, kteří jsou již v tomto směru schopnější je přípravou na program ECDL. Dalším programem je Poradenství pro mladé dospělé, což je soubor šesti skupinových sezení s psychologem, speciálním pedagogem a sociálním pracovníkem. Na těchto setkáních řeší odborníci s odsouzenými otázky týkající se možnosti postpenitenciární péče, obavy ze společenského vyčlenění po propuštění, ale také zda jsou odsouzení schopni kritického posouzení vlastních činů, jak zvládají komunikaci nebo jestli mají povědomí o základech finanční gramotnosti. Projekt finanční gramotnosti se zaměřuje na osvojení si základů nakládání s osobními finančními prostředky, tak, aby se po propuštění nedostávali do těžkých finančních situací. Dále odsouzené motivuje, na základě získaných dovedností a znalostí, k posílení povědomí o hodnotě peněz, o efektivním využití financí v domácím rozpočtu aj.

Dalším projektem, který ve věznici Ostrava Heřmanice probíhá a má se velkému zájmu, je Projekt Dobrá (v)úle. Tento projekt vznikl spoluprací Vězeňské služby ČR s Českým svazem včelařů. V roce 2017 vzniklo v prostorách věznice jedenáct úlů a v tomto roce, který byl první včelí sezónou, bylo stočeno šedesát kilogramů medu, který nese název „Bručoun“. Název byl vybrán na základě vyhlášené ankety v tisku a vzhled viněty poté vytvořili sami odsouzení.

Od ledna roku 2018 probíhá v rámci projektu Křehká šance II v sedmi věznicích po celé České republice Program VIT. Tento program je realizován 2x ročně a jedna etapa trvá 12 týdnů. Jeho cílem je, aby si odsouzený byl více vědom své odpovědnosti za spáchaný trestný čin a snažil se vcítit do pocitů oběti. Z toho vyplývá, že je určen především pachatelům násilné trestné činnosti.

Projekt křehká šance II se zabývá institutem podmíněného propuštění, což je jeden z hlavních prostředků efektivního a včasného společenského zapojení do života po odpykání trestu a cílem tohoto projektu je rozšíření praxe Komise pro podmíněné propuštění do dalších věznic. Komise pro podmíněné propuštění na základě uceleného a efektivního zhodnocení podmínek soudu buď doporučí nebo nedoporučí podmíněné propuštění odsouzeného. Pokud tedy dojde k souhlasnému stanovisku, musí být vypracován návrh na bezpečné propuštění, jenž má za úkol v takzvané zkušební době podmíněného propuštění zamezit možné recidivě pachatele, dále vzít v úvahu potřeby oběti a zajistit dostatečnou bezpečnost veřejnosti.

V roce 2013 se věznice připojila do projektu kola pro Afriku. V tomto projektu pracuje dvanáct vězňů a jak jistě široká veřejnost ví, je založen na principu oprav starých kol, která jsou poté převezena do Afriky, kde slouží dětem na cestě do škol (vscr.cz, 2021).

2.4 Programy zacházení

Programy zacházení, dříve také resocializační programy, se řídí zákonem č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů, a představují ucelený soubor aktivit v rámci tvorby vnějších vztahů, pracovních, pedagogických, edukačních a zájmových aktivit. Program zacházení se sestavuje v případě trestu delšího než tři měsíce a je tvořen každému odsouzenému takřka „na míru“. Cílem programů zacházení je záměrné a ucelené působení na odsouzeného (Biedermanová, Petras, 2011, s. 15). Vyjma již zmíněného zákona programy zacházení také upravuje Vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů, a velmi podstatný je zákon č. 555/1999 Sb., o vězeňské službě a justiční strážci, ve znění pozdějších předpisů, jelikož právě tento zákon vymezuje mezi jinými, povinnost působit na odsouzené prostřednictvím programů zacházení.

Podle vyhlášky č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů, se aktivity obsažené v programech zacházení s odsouzenými dělí na:

- Pracovní aktivity.
- Vzdělávací aktivity.
- Speciálně výchovné aktivity.
- Zájmové aktivity.
- Oblast utváření vnějších vztahů (Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů).

Jak již bylo zmíněno výše, programy zacházení se používají k převýchově odsouzených, čímž zpravidla myslíme vyloučení negativních názorů nebo návyků a umožnit tak odsouzeným snazší začlenění se do běžného života. Jinak řečeno, snažit se výchovně působit na odsouzené tak, aby se jejich dosavadní negativní postoje a návyky staly žádoucí, což je potřebné k opětovnému začlenění do společnosti (Sochůrek, 2008, s. 42).

Myslím, že existence programů zacházení je velice důležitá, jelikož mnoho odsouzených neumí žít ve světě bez mříží a táhne je to zpět k nekalému způsobu života. Je potřeba

se těmito lidem neustále věnovat a snažit se o převýchovu, aby naše společnost mohla být lepší a nemusela se obávat o své bezpečí. Jak uvádí Mezník a kol. (1995, s. 20) náprava odsouzených plyne zaměstnancům vězeňské služby jako povinnost přímo ze zákona a základem je dodržení zásad ochrany zdraví odsouzených. Důležitým prvkem efektivního zacházení s odsouzenými je důsledná a hodnotná příprava. Základním krokem je zjištění psychického a duševního stavu, ve kterém se odsouzený nalézá při nástupu do výkonu trestu. Na sběru informací o odsouzeném se podílí skupina specialistů, kteří na základě získaných dat navrhnou, jak by měl program zacházení pro daného odsouzeného vypadat. Mezi tyto odborníky řadíme především vězeňského lékaře, psychologa, speciální pedagoga, sociální pracovník, případně také duchovního. Komplexní zpráva by měla přinejmenším obsahovat základní data o odsouzeném, o trestném činu, který spáchal, o uloženém trestu, dále lékařská doporučení a možná zdravotní omezení ve smyslu k pracovním, vzdělávacím nebo sportovním aktivitám, psychologický posudek a také posouzení rizika nebezpečnosti odsouzeného pro společnost (Hála, 2006, s. 122).

Zcela zásadní a nezastupitelné je v rámci programů zacházení zaměstnávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. Povinnost pracovat, pokud je do práce odsouzený umístěn a pokud to dovoluje jeho zdravotní stav, vymezují Evropská vězeňská pravidla. Díky tomu, že odsouzený chodí do zaměstnání si částečně přispívá na pobyt ve věznici, ale také může hradit závazky, které má v běžném životě, jako například výživné nebo jiné pohledávky. Práce, vyučování a sport jsou třemi základními prvky, které jsou důležitými především při práci s mladistvými a mladými odsouzenými. Hála (2006, s. 124) uvádí, že programy zacházení by měly být realizovány přinejmenším v oblastech práce, vzdělávání, zájmových aktivit, poradenství a terapie. Pracovní aktivita působí na odsouzeného jako jistá forma terapie, přispívá k jeho celkovému zklidnění, formuje základní pracovní návyky a tím vytváří vztah k základním společenským pravidlům. Jak praví jedno arabské přísloví, které zmiňuje Hála (2006, s. 124-125) ve své publikaci „Práce odstraňuje nouzi, zahání nudu a spolehlivě chrání před konáním nepravostí.“

Jak již bylo uvedeno, programy zacházení obsahují širokou škálu aktivit a mezi ty nejdůležitější řadíme vzdělávací a speciálně výchovné aktivity, kterými ve věznici Ostrava Heřmanice jsou:

- Povinná školní docházka pro mladistvé odsouzené.
- Kurz ukončení základního vzdělání.

- Profesní vzdělávání v rámci Školského vzdělávacího střediska.
- Základy českého jazyka (pro cizince odpykávající si trest v ČR).
- Studium informačních technologií (kurz Základy práce na PC).
- Poradenství pro mladé odsouzené.
- Korektivní komunity.
- Tréninkové skupiny.
- Abreaktivní terapie – což je jistá forma odreagování, jejímž cílem je uvolnění emočního napětí.
- Sociální poradenství.
- Sociální výcvik a muzikoterapie.
- TP 21 JUNIOR – jedná se o tříměsíční výchovný program, kde je kladen důraz na mladistvé odsouzené, na snížení násilných projevů chování a agrese. Odsouzení jsou motivováni k sebereflexi, k uvědomění si odpovědnosti za své spáchané trestné činy. Cílem tohoto projektu také je naučit odsouzené vhodně využít svůj volný čas, kdy tyto znalosti mohou získat z pracovní terapie, sebeobslužné činnosti, relaxačních a volnočasových aktivit, zájmových a sportovních kroužků. Nedílnou součástí tohoto projektu jsou speciálně výchovné aktivity.
- Skupinové poradenství pro drogově závislé.
- Základy křesťanské etiky.

Pokud se odsouzení účastní zájmových a sportovních aktivit, mohou k těmto činnostem využít vězeňskou knihovnu, dále mohou kondičně posilovat, hrát stolní tenis nebo se zapojit do kroužku pro hraní společenských her nebo šipek. Věznice Ostrava Heřmanice nabízí dostatek různých aktivit k vyplnění volného času a zahnání nudy ve výkonu trestu odnětí svobody (vscr.cz, 2021).

3 MOTIVACE A RESOCIALIZACE

Jelikož ve výzkumné části bakalářské práce je mimo jiné také zjišťována motivace odsouzených ke vzdělávání, je potřeba si s tento pojem přiblížit.

Motivací jako takovou se lidstvo zabývá již od nepaměti. Lidé se chovají určitým způsobem proto, aby dosáhli nějakého cíle, a tím uspokojili vzniklou potřebu (Nakonečný, 2014, s. 15-16). Pomocí motivace se lidé snaží vysvětlit si a pochopit chování a jednání jednotlivců v dané situaci. Z toho vyplývá, že motivace je běžnou součástí každého člověka, bez toho, ať už si to uvědomuje či nikoliv.

3.1 Definice motivace

Termín motivace vychází z latinského slova „moveo“ (hýbám, pohybovat). Pojem motivace není v literatuře vymezen jednotně a jednotliví autoři jej chápou různě. Například v psychologickém slovníku je tento pojem vymezen jako proces usměrňování, udržování a energetizace zacíleného chování, jenž vyplývá z fyziologických a psychologických potřeb (Hartl, 2004, s. 141). Nakonečný (2014, s. 15) definuje motivaci jako „intrapyschicky probíhající proces, vycházející z nějaké potřeby a vyústující ve výsledný žádoucí vnitřní stav, který je iniciován endogenně nebo exogenně“. Autorka Plháková (2007, s. 319) motivaci chápe jako „souhrn všech intrapsychických dynamických sil neboli motivů, které zpravidla aktivizují a organizují prožívání a chování s cílem změnit neuspokojivou situaci nebo dosáhnout něčeho pozitivního“.

Z výše uvedeného můžeme motivaci chápat, jako příčinu našeho chování a jednání, to znamená, že jednáme, abychom dosáhli uspokojení potřeb. Je tedy nutno rozlišovat potřebu a motiv. Nakonečný (2014, s. 22-23) potřebu definuje jako stav nějakého nedostatku, který bychom chtěli odstranit. Jakmile dojde k jeho odstranění, nastává dosažení cíle, tedy fáze uspokojení. Motivem je dosažení reakce. Pokud tedy budeme hovořit o hladu, potřebou je tedy obstarání, příprava jídla a motivem bude potom nasycení.

Můžeme si povšimnout také takových definic, které uvádí jistou vazbu mezi motivací a emocemi. Například Vágnerová (2004, s. 168) uvádí, že motivace bývá často spojována s citovým prožitkem, jenž působí jako podnět dané potřeby, jako nástroj k posouzení stávající situace a podněcuje jednání k jejímu uspokojení.

Motivace je posloupným prvkem jednání, protože právě motivace podněcuje organismus k jisté činnosti. Musíme ale vědět, že na počátku jednání je celý soubor složek,

kteří se navzájem prolínají, a ne pouze jedna příčina (Sillamy, 2001, s. 121). Tyto faktory jsou vědomé a nevědomé a jde o faktory tělesné, rozumové, emoční a sociální. Právě tak různí lidé mohou na stejné motivy reagovat rozdílně (Hoskovec, 2002, s. 46). Každý z nás má jinou motivační strukturu osobnosti, která se vyvíjí v průběhu celého života. Motivace aktivizuje naše chování a vede nás ke splnění našich cílů, rozvoji potenciálu, a to nám může být nápomocno například při vzdělávání (Nakonečný, 2014, s. 305).

3.2 Motivace ke vzdělávání

Cílem bakalářské práce je zjistit, co vede neboli motivuje odsouzené, kteří si odpykávají svůj trest ve věznici Ostrava Heřmanice, ke vzdělávání. Je tedy potřeba charakterizovat jednotlivé kroky, které mohou odsouzené motivovat nebo naopak demotivovat. Jak již bylo uvedeno výše, člověka mohou ke vzdělávání pobízet jisté motivační faktory. Tyto jsou důsledkem za prvé potřeb jedince a za druhé jsou podstatně ovlivněny životní situací. Prvotní podmínkou motivace ke vzdělávání dospělých je ta, že by mělo být do určité míry dobrovolné. Což až tak neodpovídá vzdělávání dospělých ve výkonu trestu odnětí svobody. Jelikož, člověk zpravidla nebývá ve výkonu trestu dobrovolně a navíc se musí v rámci programu zacházení určitých vzdělávacích aktivit účastnit. Potom je tedy velice důležitá práce zaměstnanců vězeňské služby, aby dokázali odsouzené natolik motivovat, aby si sami chtěli vybrat aktivitu, která je bude bavit a naplňovat. Podle Beneše (2014, s. 104-112) je účast dospělých na vzdělávání ovlivňována hned několika faktory. Jedním z nich je společenské klima a společenský rámec ve vztahu k učení. Tento faktor se vztahuje na již uvedené, tedy na povinnou účast na vzdělávání u odsouzených, kdy si každý vybere z nabídky vzdělávacích aktivit dané věznice. Následujícím faktorem jsou epochální témata a výzvy. Tady je potřeba, aby odborní zaměstnanci věznice vytvořili natolik aktuální a efektivní náplň vzdělávacích aktivit, aby v nich odsouzení viděli výhodu a možnost využití získaných znalostí a dovedností v budoucím životě. Dalším prvkem je okolí člověka a vztahy. Výkon trestu odnětí svobody je velice specifické prostředí. Odsouzení se nachází v uzavřené společnosti až po několik let, čímž dochází ke ztrátě vazby na vnější prostředí a vztahy, proto je nedílnou součástí programů zacházení jejich podpora. Důsledek toho, proč se jedinec ocitne ve věznici, je bezesporu trestný čin, kterého se dopustil, což jistě souvisí s jeho životní situací. Proto má výkon trestu odnětí svobody působit na změnu chování a k nápravě dosavadního způsobu života odsouzeného. Jak autor uvádí, osobnostních charakteristik, což je poslední faktor, jež působí na postoj ke vzdělávání, je několik. Patří zde snaha rozvíjet své schopnosti, sebevědomí, zájmy, chuť získávat nové poznatky, zkušenosti

se vzděláváním nebo také profesní rozvoj. Z tohoto vyplývá, že motivy k účasti na vzdělání každého dospělého jsou různé. Může jimi být touha po uznání, radost z nově nabytých zkušeností nebo jistá společenská prestiž. Počátek motivů k učení se vyvíjí už od první zkušenosti se s učením. Nejinak tomu je u odsouzených, kteří si školu spojují s negativními zážitky a zkušenostmi.

3.3 Definice resocializace

Stejně jako motivace, tak také resocializace je nedílnou součástí programů zacházení. Když jsou odsouzení dostatečně namotivováni a v průběhu výkonu trestu odnětí svobody si zvolí jistou formu vzdělávání, výsledkem není jen náplň volného času a zahnání nudy, ale hlavně nabytí nových znalostí a dovedností, které jim mohou být nápomocny při opětovném začlenění do společnosti po propuštění. Opětovné začlenění do společnosti je velmi komplikovaný proces. Jelikož tito lidé, už před nástupem výkonu trestu, s velkou pravděpodobností, nevedli spořádaný život, je potřeba systematického, vytrvalého a trpělivého přístupu ze strany zaměstnanců věznice k odsouzeným, kdy hlavním cílem je odstranit negativní postoje a směřovat jejich smýšlení správným směrem.

Jak uvádí Mezník, Kalvodová a Kuchta (1995, s. 45), reedukace vyjadřuje soubor technik výchovné podpory, jejímž cílem je rozvoj jednoduchých vlastností osobnosti a snaha o jejich změnu požadovaným směrem. Zlepšením je míněno odstranění negativních návyků a stanovisek.

Resocializace je dlouhodobý proces, který může přetrvávat po celý život jedince. V průběhu procesu resocializace je patrné, že jedinec prošel také procesem socializace, tedy procesem získávání společenských zkušeností, návyků a pravidel a také postupem sociálního učení (Juříčková, 2004, s. 17).

Resocializaci můžeme chápat jako návrat ke společensky přijatelnému způsobu chování osob, kteří se od něj jistým způsobem odvrátili. Je nutné, aby v takovém případě proběhla změna nejen postojů, ale také hodnotové orientace. Vhodně zvolený program může tedy znamenat snížení recidivy páčání trestných činů (Matoušek, Kroftová, 2003, s. 180). Základem pozitivní resocializace je, aby byl jedinec zvoleným programem dostatečně motivován a aby sám přistoupil na změnu způsobu života. Jak uvádí Kraus (1998, s. 58), změna, která nastane v průběhu resocializačního procesu, může být pravděpodobně změnou trvalou, za podmíněk, že je program ukončen řádným způsobem následující péče.

Koncepce vězeňství nahlíží na pojem resocializace, jako na velmi komplikovaný proces, ve kterém se nelze vyhnout jistému nebezpečí omylu. Největší šanci na opětovné začlenění do společnosti mají ti, co byli odsouzení poprvé, jelikož se u nich neprojevují závažné poruchy chování. Dále velkou možnost mají také ti odsouzení, kteří stále udržují vazby se svými nejbližšími, jsou ve vězení krátce a uznávají stanovené pracovní návyky (Koncepce rozvoje vězeňství do roku 2025, s. 120).

3.4 Vzdělávání působící na resocializaci odsouzených

Cílem resocializace je snaha o nápravu jedince v oblastech chování a postojů, tak, aby následné začlenění do společnosti proběhlo co nejúspěšněji. To jak rychle a jaký průběh bude resocializace mít závisí na tom, zda určitý jedinec přijme nové vzorce chování, podřídí se společenským pravidlům, a také na tom, čím se bude lišit nové sociální prostředí od toho dosavadního. „Dospělého odsouzeného nelze převychovat, nemáme prostředky ho vyléčit“ (Biedermanová, Petras, 2011, s. 11).

V současné době se vzdělávání ve věznicích zaměřuje na vzdělávání v oborech, kde je možné získat kvalifikaci nebo rekvalifikaci, jedná se převážně o dělnické profese nebo technickoadministrativní profese. Ve věznicích jsou nabízeny kurzy základů na počítači, administrativy, ale také z oborů jako jsou malíř, zedník, elektrotechnika a jiné. Z toho vyplývá, že jsou podporovány ty aktivity, které mohou odsouzení využít ve svém životě po propuštění. Schopnost uplatnění se na trhu práce po odpykání trestu je důležitým atributem, který zamezuje případnému návratu zpět do výkonu trestu. Je nutné ale zmínit, že ne každý vězeň je této změny schopen, ať už z důvodu poruchy osobnosti, nedostatečné motivace, neuznávání autorit nebo odmítavého postoje ke vzdělávání. V takovém případě je důležitá pomoc a podpora ze strany zaměstnanců vězeňské služby (Sochůrek, 2007 s.46-47).

Aktivity, které napomáhají ke zvyšování kvalifikace odsouzených, podporuje Vězeňská služba České republiky, a nejen to, zabývá se také podporou činností, které u odsouzených napomáhají rozvíjet jak návyky ve vzdělávání, tak pracovní návyky, ale také to, aby byl jedinec po propuštění samostatný a soběstačný. Zásadní pro nápravu odsouzených ve výkonu trestu je právě vzdělání. Právě to jasně skýtá odsouzeným jednodušší a širší možnost uplatnění na trhu práce po propuštění. V mnoha výzkumech bylo zjištěno, že spousta odsouzených disponuje nízkou úrovní vzdělání, někteří absolvovali tzv. zvláštní školu, jiní jen praktickou školu a dokonce někteří z nich ani neměli ukončené základní

vzdělání. Z těchto důvodů je vzdělávání zařazeno jako již obvyklá metoda do resocializace odsouzených (vscr.cz, 2021).

Tato metoda se neustále rozvíjí, zdokonaluje a na tuto činnost jsou vynakládány nemalé finanční prostředky, ale je zřejmé, že tato podpora má smysl. Vzdělávání v resocializaci je považováno za pozitivum. Odsouzení mají větší šanci na získání zaměstnání po propuštění, což může být společností vnímáno jako prevence proti nezaměstnanosti. Dalším pozitivem může být to, že jedinec, který si v rámci programu zacházení v průběhu výkonu trestu odnětí svobody změní své dosavadní postoje a návyky, nejspíš nebude mít potřebu nadále páchat trestnou činnost a naopak bude chtít vést spořádaný život, což celkově vede k lepší společnosti.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

V teoretické části práce jsme se zaměřili na témata související s výkonem trestu odnětí svobody a zabývali jsme se historií vězeňství v České republice, dále jsme se věnovali Vězeňské službě České republiky, jejímu rozdělení a úkolům, které ji vyplývají z platné legislativy. Vymezili jsme pojmy vzdělávání dospělých, programy zacházení, charakterizovali jsme Věznicí Ostrava Heřmanice a uvedli nabízené typy nejen akreditovaných kurzů, ale také učebního oboru.

Pro obeznámení s názory odsouzených o možnostech vzdělávání, jejich motivaci ke vzdělávání, zvyšování kvalifikace a hodnocení sebe sama coby studenta, byl proveden výzkum, jehož výsledky budou v další části práce uvedeny a následně analyzovány. V praktické části bude pojednáno o samotné motivaci odsouzených účastnit se dalšího vzdělávání, dále o spokojenosti s lektory a úrovni vzdělávacích aktivit z pohledu dotazovaných a v neposlední řadě, jak hodnotí odsouzení sebe coby studenty. Dále budou popsány především výzkumné cíle, otázky, popis metody sběru dat a výzkumný soubor. V závěru praktické části bude uveden přehled výsledků zkoumání.

4.1 Výzkumný problém

Stanovení výzkumného problému představuje jeho jasné pojmenování a také určení toho, čemu se ve výzkumu budeme věnovat. Jak uvádí Švaříček & Šedřová (2007, s. 64), cíl výzkumu spolu s výzkumnými otázkami, je jakýmsi pomyslným vodítkem, kterým bychom se po celou dobu výzkumu, měli řídit a sledovat, zda se přibližujeme k jeho naplnění či nikoli.

Vzdělávání v životě člověka je velmi důležité a u lidí ve výkonu trestu odnětí svobody je o to důležitější, jelikož může mít velký vliv na jejich budoucnost, a to z pohledu resocializace a následného začlenění do společnosti pro propuštění. Tímto způsobem resocializace lze, do určité míry, zamezit návratu těchto lidí do výkonu trestu. Výzkumným problémem této práce je tedy vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody.

4.2 Výzkumný cíl

Výzkumné cíle této práce jsou rozděleny na jeden hlavní a několik dílčích cílů.

Hlavní výzkumný cíl bakalářské práce představuje:

Zjistit možnosti vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu ve věznicí Ostrava Heřmanice.

K výše uvedenému hlavnímu cíli byly vymezeny cíle dílčí, které dopomohou pochopit zkoumanou oblast a poskytnou celkový pohled na ni.

Dílčí cíle jsou:

- Zjistit, co odsouzené motivuje ke vzdělávání.
- Zjistit, jak odsouzení účastníci vzdělávání hodnotí způsob práce lektorů.
- Zjistit, jak se hodnotí sami respondenti jakožto studenti.

4.3 Výzkumné otázky

Cílem rozhovorů s odsouzenými ve Věznici Ostrava Heřmanice bylo získat odpovědi na následující výzkumné otázky, které mají směřovat k hlavnímu cíli této práce.

Otázka č. 1:

Jaká je motivace odsouzených ve výkonu trestu k účasti na vzdělávacích aktivitách?

Otázka č. 2:

Jak je hodnocen způsob práce lektorů ze strany odsouzených účastníků vzdělávání?

Otázka č. 3:

Jak se odsouzení hodnotí v roli studenta?

4.4 Okolnosti výzkumného šetření

Výzkum proběhl v září roku 2020 ve věznici Ostrava Heřmanice, a to se souhlasem ředitele věznice a vedoucím pedagogem. Praktické provedení a samotná realizace rozhovorů nebyla v souvislosti se specifícností prostředí vůbec jednoduchá, jelikož prostředí věznice není běžným prostředím k rozhovoru, a z tohoto důvodu bylo nutné absolvovat jistá opatření, abych se s odsouzenými vůbec mohla setkat. Vzhledem k nastalé situaci s virovým onemocněním COVID-19 bylo nutno splnit předem stanovené podmínky, kterými bylo dodržení stanoveného počtu respondentů vedoucím pedagogem, dále časový limit na jeden rozhovor a samozřejmě bezpečnostní hygienické podmínky.

Vedoucím pedagogem mi byly sděleny informace, že v prostorách věznice nesmí být použito žádné záznamové zařízení, což vedlo k tvorbě zápisků z pohovorů a jejich následné transkripci. Dále mi bylo doporučeno, aby nebyly z mé strany odsouzeným sdělovány jakékoliv informace o mé osobě.

Jak již bylo zmíněno, rozhovory byly realizovány v omezeném režimu. Vzhledem k dodržení bezpečnostních předpisů vyplývajících z vězeňského řádu byl rozhovoru přítomen vedoucí pedagog a dozorce. Rozhovor, na který byl od vedení věznice dán časový limit patnáct až dvacet minut, byl veden s každým odsouzeným zvlášť. Každý dotazovaný byl informován o důvodu našeho rozhovoru, dále každému z nich byly sděleny informace týkající se rozhovoru, jakou formou bude probíhat, jaká je časová náročnost a také jaké informace mě zajímají a jak bude rozhovor zaznamenán. Poté bylo přistoupeno k samotnému rozhovoru. Na závěr rozhovoru bylo všem respondentům poděkováno za jejich ochotu a zájem rozhovor poskytnout.

4.5 Výzkumný soubor

Jako výzkumný soubor pro výzkumné šetření, jsme zvolili odsouzené osoby, které navštěvují vzdělávací aktivitu. Ve věznici Ostrava Heřmanice jsou odsouzení k výkonu trestu odnětí svobody zařazeni do věznice s ostrahou s oddělením se středním stupněm zabezpečení a oddělením s vysokým stupněm zabezpečení. Trest si zde odpykávají muži rozličného věku, barvy pleti, národnosti, za různé spáchané trestné činy a s různou délkou uděleného trestu.

Pro řešení výzkumného problému byli vybráni čtyři respondenti, kteří navštěvují jakoukoliv vzdělávací aktivitu ve Školském zařízení věznice Ostrava Heřmanice. Při výběru vhodných adeptů mi byl nápomocen vedoucí pedagog, respektive vytipoval vhodné kandidáty pro tento výzkum. Specifikovat další kritéria nebylo nutné, jelikož nebyly cílem mého zkoumání.

4.6 Metoda sběru dat a způsob zpracování dat

Pomocí kvalitativního výzkumu se dostaneme k jádru problému, který analyzujeme. Důležitým aspektem je možnost sblížení se se zkoumanými osobami a jistá empatie vůči nim. Jen tak, se nám podaří pochopit a popsat osobitost každého člověka, a to navzdory prostředí, ve kterém se nachází.

V souvislosti se stanoveným cílem výzkumu byl zvolen kvalitativní výzkum. Jako metoda sběru dat byl vybrán hloubkový rozhovor, kdy „rozhovor je nejčastěji využívanou metodou v kvalitativním výzkumu“ (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 159). Jak uvádí autoři, samotný rozhovor nelze členit pouze na přípravu a jeho přepis. Celý výzkumný proces se skládá z dalších aspektů, kterými jsou volba techniky, příprava rozhovoru, vývoj samotného

dotazování, dále transkripce rozhovoru, rozbor dat, tvorba a prezentace výzkumné zprávy. Rozhovor je členěn na dva typy, a to polostrukturovaný, který se odvíjí od předem stanoveného soupisu otázek a nestrukturovaný, který vychází pouze z jedné připravené otázky a tazatel se dále dotazuje dle odpovědi respondenta. Forma typu polostrukturovaného rozhovoru je založena na předem stanovených otázkách a zároveň je zde možnost spontánní reakce na odpovědi respondentů.

Hendl (2005, s. 46) přirovnává práci výzkumníka k práci detektiva, jelikož výzkumník vyhledává a analyzuje veškeré informace, které mohou přispět k objasnění výzkumných otázek. Dále, také uvádí, že před zahájením výzkumného šetření je důležité stanovení základních výzkumných otázek, které ale může výzkumník v průběhu šetření pozměňovat a doplňovat.

Ukázka struktury otázek je uvedena v příloze (P I). Pro představu je v příloze (P II) uvedena ukázka již uceleného přepsaného rozhovoru spolu s ukázkou kódování. Pro lepší orientaci byly v textu jednotlivé kategorie označeny barevně, což je uvedeno v tabulce v následující kapitole.

5 ANALÝZA DAT

V následujícím textu se budeme zabývat analýzou získaných dat formou otevřeného kódování. Jak uvádí Švaříček a Šedřová (2007, s. 211) „kódování obecně představuje operace, pomocí nichž jsou údaje rozebrány, konceptualizovány a složeny novým způsobem.“

Zaznamenané polostrukturované rozhovory byly pomocí transkripce pečlivě přepsány a v následující fázi podrobeny technice otevřeného kódování. Otevřené kódování je způsob, kterým se přepsaný rozhovor rozdělí na jednotky, jimiž může být slovo, více slov, věta nebo celý odstavec. Poté je každé jednotce přidělen určitý kód neboli označení, které jistým způsobem popisuje daný typ, jenž je rozlišuje od druhých. Pro označení jednotlivých kódů byly použity názvy dle vlastního pojmenování. Následně byly jednotlivé kódy rozděleny do pěti kategorií, které pokryly kódy, jež si jsou něčím podobné nebo je mezi nimi jistá spojitost. Výsledkem kódování vznikly tyto kategorie: „Vzdělávání ve výkonu trestu“; „Budoucnost“; „Motivace“; „Zhodnocení výuky“; „Sebehodnocení v roli studenta.“

Kategorizací bylo vytvořeno základní schéma analytického příběhu pro následnou interpretaci výsledků.

5.1 Analytická verze příběhu

Struktura analytického příběhu vznikla z kódování rozhovorů a následné kategorizace. Analytický příběh je sestaven následovně: nejprve je věnována pozornost vzdělávání ve výkonu trestu. Poté se zabýváme tím, co od vzdělání odsouzení do budoucna očekávají. V následující kapitole se zaměřujeme na to, co odsouzené motivuje ke vzdělávání. Dále se věnujeme zhodnocení výuky z pohledu odsouzených a v neposlední řadě je součástí příběhu kapitola s názvem Sebehodnocení v roli studenta, která popisuje jak pocity a vzpomínky odsouzených, kteří se rozhodli opět začít studovat, tak také to, jak jsou spokojeni se svými studijními výsledky.

V následujících podkapitolách se blíže seznámíme s jednotlivými kategoriemi a ve vybraných částech z prepisů rozhovorů si objasníme význam jednotlivých kódů a uvedeme do souvislosti celé kategorie.

Tabulka I Kategorie

Kategorie				
Vzdělávání ve výkonu trestu	Budoucnost	Motivace	Zhodnocení výuky	Sebehodnocení v roli studenta
Kódy zařazené do jednotlivých kategorií				
Obor	Uplatnitelnost	Stimulace	Schopnost předat vědomosti	Způsob přípravy
Aktivita	Začlenění	Srovnání	Pomoc	Pocit
Podmínka	Trh práce	Úspěch	Usnadnění	Snaha
Zkušenost	Jistota	Výhody	Autorita	Přiznání
Vlastní iniciativa		Cíl	Připravenost	Prospěch
Dostupnost				Vzpomínky

5.2 Vzdělávání ve výkonu trestu

Odsouzení dochází na různé vzdělávací aktivity, které věznice Ostrava Heřmanice nabízí a které jsou součástí programů zacházení. Všichni odsouzení jsou s těmito aktivitami seznámeni a je jim dána možnost zvolit si takovou aktivitu, která jim vyhovuje.

Nabídka vzdělávacích aktivit znamená určitou možnost volby, tedy možnost zvolit si obor, který chce dotýčný studovat a co vše je pro absolvování takového oboru potřeba udělat nebo chcete-li, jaké podmínky je potřeba splnit.

Do této kategorie byly zařazené kódy: **vzdělávání, obor, aktivita, podmínka, zkušenost vlastní iniciativa, dostupnost.**

R2 a R3 se pro studium vybraného oboru nechali přeložit z domovské věznice do věznice Ostrava Heřmanice, ale každý z nich z jiného důvodu. R2 viděl možnost vyzkoušet si něco nového, co by ho zajímalo: „*No já jsem přijel z Plzně, byl jsem tam na Borech a tam bylo info na nástěnce, tak jsem si říkal, že to zkusím.*“ Kdežto R3 si studium v tomto školském zařízení zvolil ze zcela jiného důvodu: „*...v rámci toho, že tady nedaleko mám bydliště, tak*

to byla přijatelná volba a naši mě můžou navštěvovat.“ Možnost volby daného oboru představuje pro některé dotazované možnost uplatnění dříve získaných zkušeností. R4 uvádí: *„...bavilo mě už dříve, dělat tyhle věci, tak proč ne tady.*“ Stejně tak R1 říká: *„... říkal jsem si, že když jsem manuálně zručný, tak by mi to mohlo jít.*“ R3 zmiňuje další zajímavý faktor, a sice, že ne každý jedinec může vykonávat jakoukoliv činnost: *„Pro tuto věznicí je tento obor obvyklý, tak proto, rozhodně lepší než kuchař nebo holič nebo tak něco, to pro mě není.*“

Ve většině případů odsouzení, co se týká studia, vyvíjejí vlastní iniciativu. Zajímají se o nabízené obory a o to, jak nebo jakým způsobem si co nejlépe a nejsmyslněji zkrátit čas v tomto zařízení. Zároveň se shodují, že informovanost ohledně nabízených oborů v jednotlivých věznicích je na velmi dobré úrovni a pokud si někdo není jistý svým rozhodnutím, je zde možnost konzultace se svým vedoucím, který s dotyčným probere jeho možnosti. Pro všechny dotazované je vzdělání velmi důležité. Někteří ještě nedávno, tedy v běžném životě, navštěvovali školské zařízení a tady se snaží navázat tam, kde skončili, aby byl jejich budoucí život lepší. Všichni dotazovaní očekávají, že jim toto absolvované vzdělání bude ku prospěchu v budoucnosti, že se budou moci lépe uplatnit.

5.3 Budoucnost

Na předchozí kategorii navazuje kategorie budoucnost, která obsahuje informace ohledně lepšího, snazšího zajištění budoucnosti odsouzeného po odpykání trestu. Jak již bylo zmíněno, vzdělání je pro člověka velmi důležité. Pro osoby, které si odpykávají svůj trest je důležité také v tom, a v tom se všichni respondenti vesměs shodují, že vzdělání, které ve výkonu trestu absolvují neznámá jen zisk jakéhosi „papíru“, ale znamená to pro ně možnost získat lepší uplatnění na trhu práce. Doplnění si vzdělání vnímají jako něco, co souvisí s jistými výhodami a celkově doufají ve snazší začlenění do společnosti.

Do této kategorie byly zařazeny kódy: **uplatnitelnost, začlenění, trh práce, jistota.**

R1 říká: *„No, ano, proto to dělám, chtěl bych se potom lépe uplatnit. Snad si lépe najdu práci, zapadnu.*“ R3 poukazuje na výhodu absolvování tohoto vzdělání v oboru pro něj samotného, kdy říká: *„Není to jen papír, je to obor, který se dá využít jak v ekonomice, tak doma. Můžu si cokoliv sám opravit a tak.*“

5.4 Motivace

Tato kategorie vypovídá o různých aspektech, které vedou odsouzené k tomu, že mají zájem a chuť se vzdělávat. Vzdělávání se nemusí být jen motivací k získání dokladu o jeho absolvování nebo vyplnění volného času, ale také může znamenat získání nových znalostí a zdokonalení se v určité činnosti, která člověka může posunout někam dál. Odpovědi odsouzených obsahovaly aspekty týkající se jak vnitřní motivace, tak také té vnější. Ve větší míře se jednalo spíše o vnější motivaci a o to získat nové znalosti a schopnosti pro lepší uplatnění na trhu práce. Vnitřní motivace se projevila u odsouzených, kteří chtěli uplatnit své dřívější zkušenosti. Jednotlivé motivační faktory budou v této kapitole uvedeny a popsány.

Do této kategorie byly zařazeny kódy: **stimulace, srovnání, úspěch, výhody, cíl.**

Pro vybrané respondenty se ukázalo jako největší motivační faktor finanční ohodnocení neboli stipendium a dále „přídavky“, což znamená svačina navíc, jak uvádí R1: „*Máme přídavky a něco jako stipendium.*“ Na mé doplňující otázky týkající se přídavků a jakou formou stipendium dostávají, R1 odpověděl: „*No, přídavky, to je jídlo navíc, jako svačina třeba*“; „*No, dávaj nám to měsíčně, jako příspěvek.*“

Jako další motivační faktor uvádí R3 přesun z domovské věznice do věznice Ostrava Heřmanice, a to z důvodu rodiny, která žije poblíž této věznice, což pro něj znamená možnost většího počtu návštěv, a poznamenává: „*No, v rámci toho, že tady nedaleko mám bydliště, tak to byla přijatelná volba a naši mě můžou navštěvovat.*“ Zároveň také uvádí, že finanční ohodnocení je pro něj velkou motivací: „*...a taky to finanční ohodnocení. Není to zanedbatelná částka.*“

Ve vězení většině odsouzeným čas ubíhá velmi pomalu, a proto je pro některé z nich důležité tento volný čas smysluplně vyplnit, jak uvádí R2: „*Když chodíme do školy, tak ten čas tady ubíhá rychleji.*“ Zároveň dodává, že vzdělávací aktivitu navštěvuje: „*... no taky to, abych něco uměl.*“ Stejně jako R4, který dodává: „*Na začátku jsem chtěl, ať mi to hlavně rychle uteče a teď to беру i tak, že se navíc naučím něco nového.*“

5.5 Zhodnocení výuky

V této kapitole si přiblížíme, jak odsouzení navštěvující vzdělávací aktivitu hodnotí kvalitu výuky, připravenost lektorů nebo také, do jaké míry jsou schopni předat studentům své znalosti a vědomosti. Komunikace mezi vyučujícím a studentem je velmi zásadní. Lze se

domnívat, že i pro lektory je důležitá zpětná vazba, aby věděli, co by mohli udělat jinak nebo to, že svou práci vykonávají dobře.

Do této kategorie byly zařazeny kódy: **schopnost předat vědomosti, pomoc, usnadnění, autorita, připravenost.**

Všichni dotazovaní se shodli, že připravenost lektorů na výuku je na velmi dobré úrovni a že lektori jsou kompetentními osobami, na svém místě. Jak uvádí R3: „*Určitě jsou to kompetentní, vzdělaní lidé, takže podle mého přípravy nepodceňují.*“ Dále dodává: „*Je to skvělý lektor. Všichni jsou moc ochotní a umí nás naučit.*“

Pokud je potřeba ze strany nějakou látku dovysvětlit nebo zodpovědět další doplňující otázku, je přístup lektora respondenty hodnocen kladně. R1 uvádí: „*Hmm, dokáže úplně všechno vysvětlit, ukázat a tak, no. Je ochotný, vůbec mu nevádí, když potřebujeme něco dovysvětlit.*“ R3 k tomu dodává: „*Splňuje to rovinu výuky s vysvětlením. Nikdy nebyl problém s vysvětlením nějaké látky nebo tak.*“

Pro zajištění kvalitního a řádného způsobu výuky je také důležité vybavení učeben a to, zda studenti mají k dispozici dostatečné množství učebních pomůcek. Také v této části se všichni respondenti shodli, že technická vybavenost učeben je kvalitní a dostupnost učebních pomůcek je velmi dobrá, což potvrzuje svým sdělením R3: „*Není to problém. Výuka probíhá formou prezentace na projektoru, normálně si děláme výpisky do sešitu a ten učitel nám udělá takový výtah toho nejdůležitějšího z knih.*“ Toto tvrzení potvrzuje také R4, který uvádí: „*Jo, máme všeho dost. Vlastně nám látku promítají na projektoru, snaží se nám to zjednodušit, že nám řeknou, co je důležité.*“ K tomuto R1 dodává: „*... a taky můžeme používat knihovnu, třeba.*“

5.6 Sebehodnocení v roli studenta

Každý člověk ve svém životě projde několika životními etapami a s tím souvisí také přijímání rolí. Jednou z mnoha je role žáka nebo studenta, kdy smysl této role je naplněn dokončením určitého typu vzdělání. V případě odsouzených, kteří se rozhodli pro studium tuto roli přijímají nanovo, ale ne každý to má úplně stejně. Přijetí této role je velmi individuální a o jejím přijetí jednotlivými odsouzenými bude pojednáno v této kapitole, která také mimo jiné obsahuje informace o tom, jak dotazovaní zvládají studium, jak se připravují na výuku a v neposlední řadě také to, jak hodnotí své výsledky. Role studenta se netýká pouze výsledků studia, ale zahrnuje také pocity odsouzených, jako například, jaké to je být

opět student, co to v dotazovaných vyvolává a zda se v tomto specifickém prostředí mohou cítit úplně stejně, jako studenti „klasických“ školských zařízení.

Do této kategorie byly zařazeny kódy: **způsob přípravy, pocit, snaha, přiznání, prospěch, vzpomínky.**

Zhodnocení míry svých znalostí a schopností se může jevit, jako docela těžký úkol. Každý respondent má ke studiu svůj osobitý přístup a od toho se také odvíjí hodnocení jejich studijních výsledků. R2 uvádí: „*Nevím, jak se připravují ostatní, ale já tak trochu ano. Záleží na každém, já se na to občas podívám.*“ R1 přiznává, že jeho příprava nebývá úplně pravidelná: „*Někdy si přečtu nějaké dokumenty, no a tak lehce se připravuju třeba na testy, písanky, zkoušení, no. No tak snažím se, ale ne tak úplně pravidelně.*“ Tohle tvrzení potvrzuje také respondent č. 4, ale zároveň dodává, že příprava je nutná: „*Pravidelně, popravdě ne no, ale připravit se musím, třeba, když vím, že bude test nebo budou zkoušet.*“ S touto odpovědí se shoduje odpověď R3, který dodává: „*No tak není to úplně pravidelné. Ale pokud chce člověk prospívat, tak se musí připravovat.*“

Jak již bylo uvedeno, hodnocení se v roli studenta, v respondentech vyvolalo vzpomínky z dob, kdy školské zařízení navštěvovali za zcela jiných podmínek. Tato aktivita v některých z dotazovaných navozuje pocit, že nejsou ve vězení, ale v civilní škole, jak uvádí R3: „*Ano, člověk nemá ten pocit, že je vězení, ale je ve škole. Dá se trošku na chvíli zapomenout na to prostředí, kde jsem.*“ R1 říká: „*Jo připomnělo mi to dobu, když jsem chodil do školy, a to není zas tak dávno.*“ Pro R2 je to, jak uvádí: „*...fajn pocit. Sice to není dlouho, co jsem ze školy, ale, jak říkám, je to fajn.*“ Ve stejném duchu se vyjádřil také R4: „*...je to sice zvláštní, ale je to fajn.*“

Přístup ke studiu a následná příprava se odráží na samotném hodnocení vlastních výsledků, kterých dotazovaní dosahují. R1 zhodnotil své výsledky takto: „*Myslím, že na tom nejsem tak špatně. No zatím to jde dobře, no, mám vyznamenání. Tak snažím se, chci to úspěšně dokončit.*“ Stejně pozitivně hodnotí své výsledky R3: „*No, byl jsem hodnocen velmi dobře, mám dvojky, takže vyznamenání. Myslím, že jsem schopen to takto dokončit.*“ R2 a R4 své výsledky hodnotí průměrně, se snahou úspěšného dokončení, kdy R2 dodává: „*Nejsem moc studijní typ, ale snažím se, chtěl bych to zvládnout, když už jsem se na to dal.*“

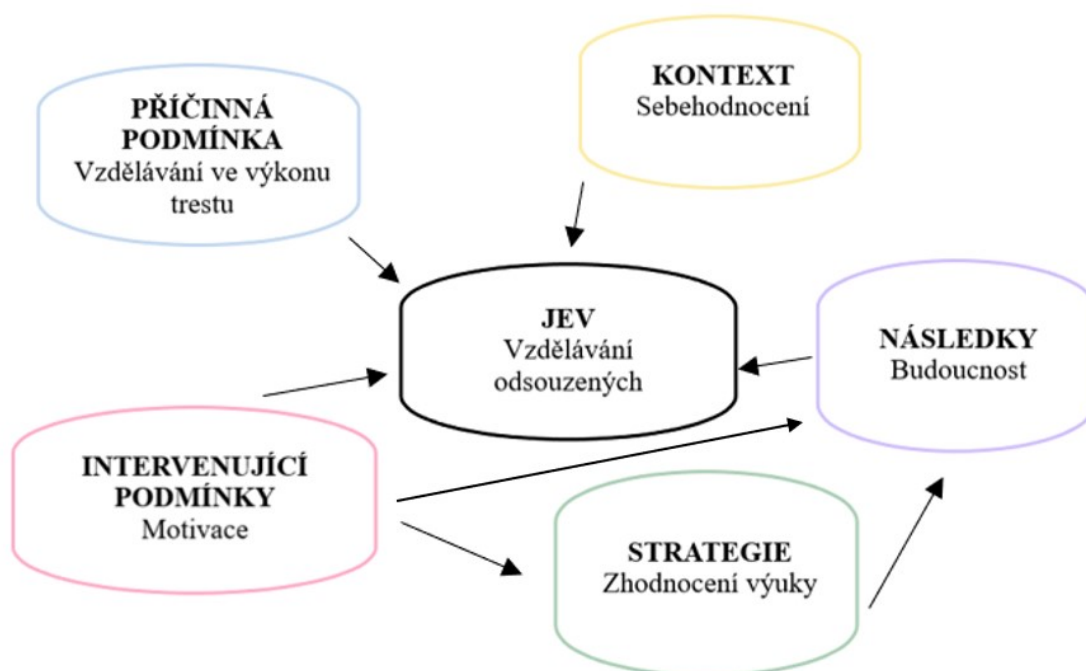
5.7 Paradigmatický model a jeho interpretace

V této části práce bude přistoupeno k vytvoření paradigmatického modelu, který vznikl propojením uspořádaných dat z otevřeného kódování, čímž se dostáváme k přímému uplatnění kódovacího paradigmatu, kdy jsou určovány jev, příčinné podmínky, kontext, intervenující podmínky, strategie jednání a následky.

Dle Strausse a Corbinové (1999, s. 72) vypadá značně zjednodušený model takto:

(A) příčinné podmínky → (B) jev → (C) kontext → (D) intervenující podmínky → (E) strategie jednání a interakce → (F) následky.

Uplatnění tohoto modelu nám umožňuje neustále přemýšlet o vzniklých datech, které lze mezi sebou následně spojovat složitými způsoby.

Obrázek 1 Paradigmatický model

Jev – představuje hlavní myšlenku, téma nebo událost, kolem něhož se soustřeďují všechny ostatní kategorie. Jev je určován kladením otázek typu: Čeho se dané údaje týkají nebo o čem určité jednání pojednává? Lze tedy konstatovat, že jev je ústřední myšlenkou, na kterou jsou vázány všechny ostatní kategorie, týkající se vzdělávání dospělých ve výkonu trestu odnětí svobody, právě z důvodu toho, že jednotlivé části schématu drží pospolu.

Příčinná podmínka – odkazuje na děje, které směřují k vzniku či existenci jevu. Je patrné, že ke vzdělávání dospělých ve výkonu trestu odnětí svobody vede odsouzené právě to prostředí, ve kterém se nachází a také následné využití získaných zkušeností a vědomostí po propuštění.

Kontext – představuje určitý komplex příznaků, soubor podmínek, které jsou součástí jevu. V tomto případě bylo kontextem stanoveno sebehodnocení v roli studenta.

Intervenující podmínky – jsou ty podmínky, jenž jistým způsobem ovlivňují strategie, jednání, kontext a zvláště samotný jev. Zde byla zařazena motivace, která je velice zásadní pro účast na vzdělávacích aktivitách ve výkonu trestu odnětí svobody.

Strategie – stanovují způsoby jednání či reakci ve spojitosti s jevem, může se jednat o záměrné, ale také nezáměrné jednání. Do této kategorie bylo zařazeno zhodnocení výuky, jelikož se jedná o velmi důležitou součást vzdělávání ve výkonu trestu odnětí svobody, která má velký vliv na účasti odsouzených na vzdělávacích aktivitách.

Následky – jsou výsledky, reakcí na určité jednání vedoucí k vybrané strategii jednání, v tomto případě se jedná o kategorii budoucnost. (Strauss, Corbinová, 1999, s. 73-75).

6 INTERPRETACE DAT

V této kapitole přejdeme k zodpovězení hlavní výzkumné otázky a dílčích výzkumných otázek s využitím analýzy dat v předchozí subkapitole.

HVO: Jaké mají odsouzení možnosti vzdělávání ve výkonu trestu ve věznici Ostrava Heřmanice?

Nejprve se budeme věnovat možnostem vzdělávání a podmínkám, které je potřeba splnit, aby se odsouzený mohl účastnit vybrané vzdělávací aktivity.

Jak vyplývá z odpovědí dotazovaných, tak zárukou absolvování studia není jen to, že odsouzený projeví zájem o studium, je aktivní a sám si zvolí obor, který mu vyhovuje, ale existují jisté podmínky, které je potřeba splnit, aby studium mohlo být zrealizováno. Všichni dotazovaní shodně vypověděli, že pouhý zájem o studium nestačí, a že je potřeba vyplnit si přihlášku ke studiu a dále je nutné absolvovat klasické přijímací zkoušky. Pokud si odsouzený vybere studijní obor, který je nabízen v jiném vězeňském zařízení, pak další podmínkou je přestup do této věznice. Na druhou stranu, je ze strany Vězeňské služby ČR povinností umožnit odsouzenému studium vybraného oboru, s čímž může souviset také přeložení.

Pro všechny dotazované je nabídka vzdělávacích aktivit dostačující. Respondenti poukazují na to, že kdo chce, má z čeho vybírat.

Dotazovaní vidí velké plus ve způsobu zakončení tohoto typu studia, tedy tříletého učebního oboru, a to formou výučního listu, který se nijak neliší od výučního listu získaného studiem v klasickém školském zařízení. Dotazovaní pozitivně hodnotili také průběh výuky, která probíhá formou týden škola neboli teorie a týden praxe, kdy si v této souvislosti připadali více jak v civilní škole než ve škole, kterou navštěvují ve výkonu trestu.

Dále jsme se mohli z odpovědí dozvědět, že ve věznici Ostrava Heřmanice je tříletý učební obor Elektrotechnické a strojně montážní práce, jediný. Mimo něj mohou odsouzení absolvovat záuční kurzy nebo kurzy věnované jednotlivým tématům, jako například finanční gramotnost nebo kurz základů práce na PC. Zároveň ale kvitují, že si lze zvolit obor, který chcete, i když není v nabídce domovské věznice. Informovanost o nabízených oborech je pro dotazované dostačující, většina z nich vypověděla, že se o studium zajímali sami a potřebné informace byly volně přístupné na nástěnkách a pokud by se někomu zdály nedostatečné, tak byla možnost získat bližší informace u vedoucích zaměstnanců.

V odpovědích na dílčí výzkumné otázky si přiblížíme motivaci odsouzených ke vzdělávání, dále zhodnocení výuky a připravenosti lektorů a v neposlední řadě zhodnocení sebe sama v roli studenta.

DVO 1: Jaká je motivace odsouzených ve výkonu trestu k účasti na vzdělávacích aktivitách?

Smyslem této výzkumné otázky bylo získat informace o tom, co odsouzené vede k absolvování určitého typu vzdělávací aktivity. Motivace odsouzených ke vzdělání bude velmi podobná té naší motivaci. Podobně jako my, i tito lidé chtějí najít uplatnění na trhu práce, chtějí zastávat finančně dobře ohodnocenou pracovní pozici, čímž si budou schopni zajistit také materiální postavení ve společnosti. Na základě odpovědí dotazovaných, absolvované vzdělání pro ně znamená velkou nadějí do budoucna. Upínají se na to, že snáze získají uplatnění na trhu práce a to pro mnohé může znamenat, že se jejich život bude ubírat jiným směrem a již nebudou mít důvod k páčání trestné činnosti. Hlavním motivem ke zvyšování kvalifikace je fakt, že po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody budou mít respondenti s doplněným vzděláním lepší dispozice pro získání odpovídajícího zaměstnání. Dalším často zmiňovaným důležitým motivačním faktorem bylo jisté finanční ohodnocení neboli stipendium. Jak respondenti vypověděli, čím lepší studijní výsledky, tím vyšší finanční ohodnocení, které je jim vypláceno měsíčně. Další pozitivum, které bylo zmíněno byly přídatky – svačina navíc, nebo také větší četnost návštěv pro ty, kteří navštěvují vzdělávací aktivitu. Ve vězení čas ubíhá velmi pomalu, tak spousta z odsouzených vyhledává aktivity, které jim pomohou jejich volný čas vyplnit. Tedy nelze nezmínit motivační faktor, kterým pro všechny dotazované zpočátku byl, „zahnat nudu.“ Jak sami dotazovaní přiznali nejprve jim šlo o to, aby co nejvíce zaplnili volný čas, kterého je zde dostatek, ale čím déle vzdělávací aktivitu navštěvovali, tak se tento motivační faktor pomalu měnil na to, aby se něco naučili a získali nové znalosti a zkušenosti.

Mnoho z nás bylo pro studium motivováno svým okolím, svými nejbližšími. Všichni respondenti se shodli, že odezva na studium ze strany rodiny a přátel byla velmi pozitivní a jeví zájem o průběh studia a o jejich studijní výsledky.

DVO 2: Jak je hodnocen způsob práce lektorů ze strany odsouzených účastníků vzdělávání?

Spokojenost s rovinou výuky a nabízených vzdělávacích aktivit je jedním z důležitých předpokladů pro úspěšné ukončení jakéhokoli typu studia. Dalším zásadním aspektem je

udržování pozitivních vztahů s pedagogickými pracovníky, kteří s odsouzenými ve výkonu trestu pracují a dalším prvkem jsou pozitivní vztahy s rodinou. Všichni respondenti shodně odpovídali, že lektoři jsou na výuku vždy dostatečně připraveni. Dále také pozitivně hodnotili jejich ochotu a kladný přístup k výuce a ke studentům. Na základě odpovědí dotazovaných lze říct, že lektoři jsou kompetentní lidé s potřebným vzděláním a chutí odsouzeným předat své vědomosti a pomoci jim tak k dosažení lepšího a kvalitnějšího života. V přístupu lektora ke studentům, kteří potřebují studijní látku více vysvětlit, zhodnotili, že lektoři jsou vždy ochotní a trpěliví. Dále také kvitovali, že se jim lektoři snaží výuku co nejvíce zjednodušit, což je ze strany odsouzených chápáno jako velké plus. S kvalitní úrovní výuky souvisí také technické vybavení učeben a zajištění dostatečného množství odpovídajících učebních pomůcek. Dle získaných odpovědí všichni dotazovaní hodnotili technickou vybavenost učeben kladně a taktéž dostupnost učebních pomůcek.

DVO 3: Jak se odsouzení hodnotí v roli studenta?

K sebehodnocení v roli studenta kladli dotazovaní velký důraz na vzpomínky a pocity, které souvisí s přijetím role studenta. Ve většině dotazovaných studium vzbudilo pocit toho, že alespoň na chvíli nemusí myslet na to, že se momentálně nachází ve věznici. Ohledně způsobu přípravy na výuku většina z dotazovaných přiznala, že této části studia nevěnují moc času, ale zároveň dodali, že určitá příprava potřeba je, pokud chtějí studium úspěšně dokončit.

Své studijní výsledky dva z dotazovaných hodnotili velmi dobře, respektive, že mají vyznamenání a doufají v úspěšné ukončení studia v tomto duchu. Zbylí dva dotazovaní uvedli, že by své výsledky hodnotili jako průměrné. Jeden z dotazovaných navíc vypověděl, že sice není studijní typ, ale jeho cílem je vlastní snahou a pílí studium dokončit alespoň na takové úrovni, na jaké to zvládal doposud.

Všichni dotazovaní se vcelku shodli na tom, že je jejich cílem studium úspěšně dokončit a následně nabyté znalosti a zkušenosti moct uplatnit v budoucím životě.

7 SHRNUÍ VÝSLEDKŮ ŠETŘENÍ A DISKUSE

Výzkum probíhal ve Věznici Ostrava Heřmanice, která je věznicí mužskou. Pro výzkum byly zvoleny polostrukturované rozhovory, jichž se zúčastnili čtyři respondenti. V předchozí kapitole byly zhodnoceny výsledky jednotlivých položek rozhovoru a v této části práce si výsledky šetření shrneme. Shrnutí bude rozděleno podle jednotlivých dílčích cílů.

Hlavní výzkumnou otázkou bylo zjistit jaké mají možnosti vzdělávání odsouzení ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici Ostrava Heřmanice.

Respondenti, kteří se výzkumu zúčastnili, navštěvovali vzdělávací aktivitu, kterou je tříletý učební obor Elektrotechnické a strojné montážní práce. Z odpovědí bylo vyzorováno, že pro studijní účast bylo nutné splnit určité podmínky, a sice prvním krokem bylo vyplnění a odevzdání přihlášky ke studiu a druhým krokem bylo absolvování přijímacích zkoušek. Lze tedy říct, že zájem o studium a chuť se vzdělávat nestačí. Jako plus hodnotili, že výuka probíhala stejně, jako v civilní škole, tedy týden teorie a týden praxe. Co se týká dostupnosti informací ohledně nabízených oborů a kurzů respondenti odpověděli kladně. Veškeré potřebné informace byly z pohledu dotazovaných veřejně přístupné, ve většině případech byly tyto informace zveřejněny na nástěnkách v prostorech daných věznic. S celkovou nabídkou vzdělávacích aktivit Věznice Ostrava Heřmanice byli dotazovaní vcelku spokojeni. Podle odpovědí se shodli na tom, že pokud dotyčný chce něco dělat, tak si vždy vybere.

Spokojenosti s nabídkou vzdělávacích aktivit z pohledu odsouzených se ve svém výzkumu také věnovala Bögieová (2015), kdy se výsledky z tohoto šetření shodují s našimi výsledky, tedy, že převážná část dotazovaných je s nabídkou vzdělávacích aktivit spokojená. První dílčí výzkumnou otázkou bylo zjistit, čím jsou odsouzení motivováni k účasti na vzdělávacích aktivitách. Každý odsouzený má své vlastní důvody k tomu, proč se rozhodl absolvovat vzdělávací aktivitu ve výkonu trestu. Jak již bylo uvedeno, hlavním motivačním faktorem pro účast na vzdělávacích aktivitách je uplatnění se na trhu práce po propuštění. Nicméně je potřeba zmínit, že tento faktor není jediný, na který odsouzení kladou důraz. Motivaci ke vzdělávání zkoumaly také Zelinková (2015) a Grygarová (2020). Stejně jako v našem výzkumu dospěly k závěru, že značným motivačním faktorem je vyplnění volného času a získání nových vědomostí a zkušeností. Z výzkumu Grygarové (2020) vyplynulo, že odsouzení se nevzdělávají z důvodu finančního ohodnocení, na rozdíl od našeho výzkumu, kdy tento motivační faktor určili všichni dotazovaní, jako velmi důležitý a ze strany

odsouzených je brán jako velké plus, jelikož se, dle jejich slov, nejedná o zanedbatelnou částku. Mezi výhody jsou odsouzenými řazeny tzv. „přídavky“, pod čímž si můžeme představit jídlo navíc nebo také větší počet návštěv oproti ostatním odsouzeným. Informace ohledně přídavků a finančního ohodnocení mě velice překvapila, do této doby jsem vůbec neměla tušení, že výhody tohoto typu jsou ve výkonu trestu odnětí svobody možné. Všichni dotazovaní se shodli na další velké výhodě, a to ve formě zakončení tohoto studia. Tříletý učební obor je po úspěšném absolvování zakončen výučním listem, na kterém není poznat, že jej dotyčný vystudoval ve školském zařízení ve výkonu trestu. Některé dotazované pro studium tohoto oboru motivovalo například to, že obor Elektrotechnické a strojné montážní práce je nabízen pouze v této věznici, a tak se z tohoto důvodu nechali přeložit ze své domovské věznice. Výhodou označili také původní bydliště v tomto místě a tedy možnost častějších návštěv rodiny.

Dalším cílem výzkumu bylo zjistit, jak je hodnocen způsob práce lektorů ze strany odsouzených účastníků vzdělávání.

V tomto případě se všichni dotazovaní shodli na kladném, pozitivním a ochotném přístupu všech pedagogických pracovníků, kteří s odsouzenými spolupracují. Velmi kladně byly hodnoceny kvality, znalosti a zkušenosti lektorů. Dotazovaní jsou přesvědčeni o tom, že lektoři jsou velmi vzdělaní a kompetentní lidé na správném místě, kteří jsou jim při výuce velmi nápomocní. Jsou toho názoru, že tématům výuky rozumí a svou práci vykonávají velmi dobře a kvalitně. Míru spokojenosti se vzdělavateli a jejich prací zkoumala také Grygarová (2020), kdy dospěla ke stejnému závěru, tedy, že z pohledu dotazovaných je práce lektorů hodnocena velmi dobře, jejich výklad je srozumitelný a přístup profesionální.

Spokojenost s výukou velmi blízce souvisí s prostředím, s vybavením učeben a dostupností odpovídajících učebních pomůcek. Z odpovědí dotazovaných vyplynulo, že prostředí, ve kterém výuka probíhá je velmi příjemné, jelikož školské vzdělávací středisko bylo v nedávné době dokončeno. Vybavenost učeben je podle dotazovaných velmi kvalitní s moderním technickým vybavením a s pokrokovou formou výuky.

Odpovědi na poslední výzkumnou otázku týkající se sebehodnocení v roli studenta se od sebe moc nelišily. Výzkumem bylo zjištěno, že většina dotazovaných hodnotí výsledky svého studia kladně. Dva z dotazovaných respondentů studium doposud absolvovali s vyznamenáním a zbylí dva své výsledky zhodnotili v průměru. Cílem všech, kteří odpovídali na otázky, je studium úspěšně dokončit, alespoň za takových výsledků, kterých dosahovali doposud. Nedílnou součástí zhodnocení je také zhodnocení samotné role

studenta, ve které se opět nachází. K této otázce dotazovaní odpověděli, že jim tato situace navodila spoustu vzpomínek z doby, kdy školu navštěvovali v civilním životě. Z odpovědí vyplynulo, že to odsouzeným dává možnost, alespoň na chvíli zapomenout na prostředí, ve kterém se ocitli.

7.1 Doporučení pro praxi

Z dostupných informací je zřejmé, že školské vzdělávací středisko ve Věznici Ostrava Heřmanice vlastní velice schopný a ucelený soubor vzdělávacích aktivit, jež jsou zpřístupněny všem odsouzeným. Kritéria pro přijetí do jakékoliv vzdělávací aktivity jsou srozumitelná a pevně stanovená. Je velmi důležité, aby i nadále probíhala spolupráce vězeňské služby s civilním sektorem vzdělávacích institucí a docházelo tak k lepším a pružnějším reakcím na případné změny na trhu práce v daném regionu, na nároky úřadů, a nejen to, ale také by měl být dán prostor odsouzeným k vyjádření svých požadavků. Jak již bylo zmíněno v předchozí části bakalářské práce, ne každý člověk se svým charakterem a schopnostmi hodí na jakoukoliv pracovní pozici. Zcela rozumím tomu, že zajištění formy formálního vzdělávání není jednoduché, ale přesto bych doporučila zamyslet se nad možnou nabídkou dalšího učebního oboru, který bude svým charakterem odlišný od již nabízeného oboru. Přesto, že je nabídka vzdělávacích aktivit rozmanitá a na výběr je hned z několika typů aktivit, volila bych cestu pružnější obměny nabízených aktivit. To znamená volit témata, která jsou v dané chvíli aktuální. Dnešní doba si vyžaduje znalost a schopnost se orientovat v moderních technologiích, o což je, z mého pohledu, velký zájem. V průběhu rozhovoru žádný z dotazovaných nezmínil možnost přístupu k internetu. Domnívám se tedy, že tato možnost zde neexistuje. V případě, že by tomu tak bylo, možná by stálo za snahu zamyslet se, zda by nebylo možné nějakým způsobem zajistit internetové připojení, v našem případě v omezeném režimu. Odsouzení by si tak měli možnost osvojit určité dovednosti, které by mohli využít v běžném životě po propuštění. Za velmi zásadní považuji, v rámci civilních školských zařízení, zajištění programů v rámci prevence proti kriminalitě, právě proto, aby v tak velkém počtu u mladých lidí nedocházelo k páchání trestné činnosti.

8 ZÁVĚR

V bakalářské práci jsme se zaměřili na vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu ve Věznici Ostrava Heřmanice. Úkolem bylo zjistit, co motivuje odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody ke vzdělávání, dále jak jsou odsouzení spokojeni s kvalitou a prací lektorů a jak se odsouzení hodnotí v roli studenta.

Vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody je velmi komplikovaný proces, jelikož se jedná o nápravu a resocializaci delikventů. Aby mohlo být dosaženo úspěšné resocializace, je potřeba dbát na individuální potřeby, osobitost a požadavky jednotlivých odsouzených. Odsouzení, kteří splňují předpoklady ke studiu, mají možnost v rámci programu zacházení navštěvovat různé vzdělávací aktivity. Ve vybraných věznicích je odsouzeným umožněno v rámci formálního vzdělávání doplnit si stupeň vzdělání. Pokud tedy odsouzený projeví zájem a chuť vzdělávat se, může tímto způsobem zapracovat na možnosti změnit svůj dosavadní styl života k lepšímu.

V teoretické části jsme se zaměřili na zpracování odborné, významově orientované literatury. Tato část práce je složena ze tří částí a zaměřili jsem se v ní na vězeňství v České republice a jeho historický vývoj. Byl definován pojem penologie a penitenciární pedagogika. Vzdělávání dospělých se týká samostatná druhá kapitola, která se zabývala charakteristikou a představením samotného vybraného zařízení a vzdělávacích aktivit. Jedna kapitola je věnována také programům zacházení. Na tuto kapitolu navazovala třetí část, jež se zabývala samotnou motivací a resocializací.

Na teoretické poznatky jsme navázali praktickou částí práce, která byla realizována pomocí čtyř polostrukturovaných rozhovorů s odsouzenými. Získaná data byla analyzována prostřednictvím otevřeného kódování. Výstupem kvalitativního výzkumu je zakotvená teorie, která je sondou do procesu vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody, jako aktivních účastníků vzdělávacích aktivit.

Přesto, že se v našem výzkumu jednalo pouze o nepatrný výzkumný vzorek, který nelze zobecnit na všechny odsouzené, trůfáme si konstatovat, že se najdou tací, kteří se chtějí vzdělávat a zúročit své dosavadní zkušenosti. Účastí na vzdělávání neprojevují jen snahu o seberealizaci, ale také dávají najevo, že se chtějí pokusit o změnu svého dosavadního života k lepšímu.

Tato práce se v souhrnném přehledu pokusila přiblížit nejen možnosti, příčiny a podněty odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody k účasti na vzdělávacích aktivitách ve Věznici

Ostrava Heřmanice, ale také to, jak jsou spokojeni s nabídkou vzdělávacích aktivit, dále spokojenost s prací lektorů a v neposlední řadě spokojenost se svými studijními výsledky.

Věříme, že tato práce může být posloužit jako zpětná vazba pro vybranou věznicí, kdy je zřejmé, že nejen účast odsouzených na vzdělávacích aktivitách, ale také přístup lektorů, jim napomáhá lépe zvládat čas strávený ve výkonu trestu odnětí svobody.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BĚLÍK, Václav, Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ a Blahoslav KRAUS. *Slovník sociální patologie*. Praha: Grada, 2017. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0599-1.
2. BENEŠ, Milan. *Andragogika*. Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4824-5.
3. BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-115-8.
4. ČERNÍKOVÁ, Vratislava a Vojtěch SEDLÁČEK. *Základy penologie pro policisty*. Praha: Vydavatelství Policejní akademie České republiky, 2002. ISBN 80-7251-104-1.
5. ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0.
6. FISCHER, Slavomil. *Etopedie v penitenciární praxi*. Ústí nad Labem, 2006. Univerzita J. E. Purkyně Ústí nad Labem, ISBN 80-7044-7227-9.
7. HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. ISBN 80-86708-30-6.
8. HARTL, Pavel. *Stručný psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-803-1.
9. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
10. HORÁK, Josef a Zdeněk KOLÁŘ. *Obecná pedagogika*. V Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2004. ISBN 80-7044-572-6.
11. HOSKOVEC, Jiří. *Psychologie*. Praha: Triton, 2002. ISBN 80-7254-219-2.
12. JUŘIČKOVÁ, Veronika. *Resocializace mladých odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici Kuřim*. Brno. Bakalářská práce. Masarykova Univerzita, 2004.

13. JŮZL, Miloslav a Antonín OLEJNÍČEK. *Penologie a penitenciární pedagogika. (Úvod do studia předmětu)*. Brno: Institut mezioborových studií, 2004.
14. JŮZL, Miloslav. *Penitenciaristika jako věda žalární*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2017. ISBN 978-80-7452-131-7.
15. KRAUS, Blahoslav. *Sociální aspekty výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1998. ISBN 80-7041-841-9.
16. MAŇÁK, Josef a Vlastimil ŠVEC. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5.
17. MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.
18. MEZNÍK, Jiří, Věra KALVODOVÁ a Josef KUČTA. *Základy penologie*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-2101-24-8.
19. PALÁN, Zdeněk. *Lidské zdroje – výkladový slovník*. Praha: ACADEMIA, 2002. ISBN 80-200-0950-7.
20. PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1499-3.
21. RABUŠICOVÁ, Milada a Ladislav RABUŠIC. *Učíme se po celý život?: O vzdělávání dospělých v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4779-2.
22. ŘEZÁČ, František Josef. *Vězenství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců: Obnovené vydání knihy vytištěné poprvé v Praze roku 1852. Příloha České vězeňství*. 1995. ISSN 1213-9297.
23. SILLAMY, Norbert. *Psychologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 80-244-0249-1.
24. SOCHŮREK, Jan. *Úvod do penologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2008. ISBN 978-80-7372-287-6.
25. SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie: Teorie a praxe zacházení s vězňnými*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-204-3.

26. STRAUSS, Anselm L. a Juliet, CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999 SCAN. ISBN 80-85834-60-X.
27. ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
28. VÁGNEROVÁ, Marie. *Základy psychologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2004. ISBN: 80-246-0841-3.

Ostatní použité zdroje:

ČESKO. MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI. *Koncepce vězeňství do roku 2025* [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky, © 2017 [cit. 2021-03-08].

Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/06/Koncepce-vezenstvi.pdf>

EVROPSKÁ VĚZEŇSKÁ PRAVIDLA. *Vězeňská služba České republiky* [online].

© 2020 [cit. 26.2.2020]. Dostupné z: [https://www.vscr.cz/wp-](https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/03/Evropsk%C3%A1-v%C4%9Bze%C5%88sk%C3%A1-pravidla.pdf)

[content/uploads/2017/03/Evropsk%C3%A1-v%C4%9Bze%C5%88sk%C3%A1-pravidla.pdf](https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/03/Evropsk%C3%A1-v%C4%9Bze%C5%88sk%C3%A1-pravidla.pdf)

ŠKOLSKÉ VZDĚLÁVACÍ STŘEDISKO. *Ročenka Školského vzdělávacího střediska Heřmanice*. Heřmanice: Školské vzdělávací středisko, 2018.

www.vscr.cz: *Vězeňská služba České republiky* [online]. [cit. 15.1.2021]. Dostupný z:

<https://www.vscr.cz/veznice-hermanice/o-nas/profilace-a-kapacita/>

www.vscr.cz: *Vězeňská služba České republiky* [online]. [cit. 26.1.2021]. Dostupný z:

<https://www.vscr.cz/veznice-hermanice/o-nas/vykon-vezenstvi/>

www.vscr.cz: *Vězeňská služba České republiky*[online]. [cit. 26.1.2021]. Dostupný z:

<https://www.vscr.cz/informacni-servis/historie/>

Vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 345/1999, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

Zákon č. 555/1992 Sb., o vězeňské službě a justiční strážní České republiky. In. *Sbírka zákonů* 10.12.1992.

Zákon č. 2/1993 Sb., listina základních práv a svobod. In. *Sbírka zákonů*. 16.12.1992. ISBN 978-80-7488-189-3.

Zákon č. 196/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. In. Sbíрка zákonů 3.8.1999. ISBN 978-80-7357-706-3.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. In. Sbíрка zákonů 9.2.2009. ISBN 978-80-7488-424-5.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

aj. a jiné

ČR Česká republika

ECDL European Computer Driving Licence

PC personal computer

VIT program Vnímání i tebe

Sb. sbírka

tzn. to znamená

tzv. takzvaně

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Paradigmatický model.....	47
-------------------------------------	----

SEZNAM TABULEK

Tabulka I Kategorie	42
---------------------------	----

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Ukázka struktury otázek

Příloha P II: Ukázka přepsaného rozhovoru spolu s kódováním

PŘÍLOHA I: UKÁZKA STRUKTURY OTÁZEK

- 1) Nejprve bych se Vás chtěla zeptat, zda navštěvujete nějakou vzdělávací aktivitu a pokud ano, můžete mi ji stručně popsat?
- 2) Jak jste se dozvěděl o možném vzdělávání se ve výkonu trestu?
- 3) Je možné si zvolit, co chcete studovat, vybrat si z několika různých oborů?
- 4) Je nějaká podmínka, kterou musíte splnit nebo je to tak, že se může vzdělávat každý, kdo má zájem a vyplní si přihlášku?
- 5) Jak byste zhodnotil nabídku vzdělávacích aktivit? Je podle Vás dostačující?
- 6) Mohl jste si sám zvolit typ/obor vzdělávání nebo Vám byl někým doporučen?
- 7) Do jaké míry je pro Vás vzdělávání důležité?
- 8) Jak myslíte, že využijete tyto/tento absolvovaný kurz v běžném životě, tedy po propuštění?
- 9) Jak na Vaše rozhodnutí o vzdělávání reagovala rodina/přátelé?
- 10) Jakým způsobem Vás ve studiu podporují?
- 11) Máte nějaké výhody v souvislosti s docházkou na vzdělávací aktivitu, např. denní režim, kázeňské odměny?
- 12) Z jakého důvodu navštěvujete tuto vzdělávací aktivitu?
- 13) Jak vnímáte připravenost/nepřipravenost lektora na výuku?
- 14) Jak byste zhodnotil schopnost lektora naučit Vás novým znalostem a dovednostem?
- 15) Jak byste zhodnotil přístup lektora ke studentům, kteří potřebují zodpovědět doplňující otázky nebo když něčemu nerozumí?
- 16) Jaký máte pohled na vybavenost učeben a máte ve výuce k dispozici dostatečné množství učebních pomůcek?
- 17) Když jste se rozhodl začít studovat tady ve věznici, cítíte se opět jako student?
- 18) Jaké to je, zase znovu začít chodit do školy?
- 19) Jakým způsobem se připravujete na výuku? A je ta příprava pravidelná?
- 20) Jak byste zhodnotil Vaše studijní výsledky?

21) Máte nějaké otázky Vy ke mně v souvislosti s mým výzkumem?

PŘÍLOHA II UKÁZKA PŘEPSANÉHO ROZHOVORU SPOLU S KÓDOVÁNÍM

Přepis realizovaného rozhovoru

Rozhovor č. 3

Datum realizace: 15.09.2020

Délka rozhovoru: 22 minut

Dobrý den. Už od pana XY víte, že jsem studentkou třetího ročníku UTB ve Zlíně a nyní zpracovávám bakalářskou práci na téma Vzdělávání dospělých osob ve výkonu trestu a byla bych moc ráda, kdybyste mi odpověděl na pár otázek. Vaše odpovědi si budu zapisovat a chtěla bych Vás ujistit, že všechny informace, které mi poskytnete, použiji pouze ke zpracování bakalářské práce.

Jojo, vím, něco říkal no.

Nejprve bych se Vás chtěla zeptat, zda navštěvujete nějakou vzdělávací aktivitu a pokud ano, můžete mi ji stručně popsat?

Jo navštěvuju kurz... teda vlastně není to kurz, je to jako učňák, Elektrotechnika-elektrikář, tříletý obor, noo. Máme jako normálně týden školu a týden jsme na praxi, tam nás připravujou na to, jak zvládnout třeba zapojit nebo zkontrolovat nějaké zařízení a taky třeba obrábíme různé věci. Jinak to je vlastně jako klasická škola. Na konci je výuční list.

Jak jste se dozvěděl o možném vzdělávání se ve výkonu trestu?

Dověděl jsem se o tom v kmenové věznici v Příbrami mi o tom řekl vedoucí, řekl mi všechny informace, tak jsem pak sem přestoupil.

Aha, takže jste se kvůli tomuto oboru nechal přeložit sem?

No v rámci toho, že tady nedaleko mám bydliště, tak to byla přijatelná volba a naši mě můžou navštěvovat.

Je možné si zvolit, co chcete studovat, vybrat si z několika různých oborů?

Vybrat si můžete, co chcete studovat, ale v rámci jiných věznic, třeba tady je to jen ta elektrotechnika, ale jinde zase nabízí jiné obory, každému vyhovuje něco jiného.

Je nějaká podmínka, kterou musíte splnit nebo je to tak, že se může vzdělávat každý, kdo má zájem a vyplní si přihlášku?

No *nestačí jen vyplnit přihlášku, musíte zvládnout přijímačky.*

Jak byste zhodnotil nabídku vzdělávacích aktivit? Je podle Vás dostačující?

Řekl bych, že jo. Je toho dost na výběr, když někdo chce něco dělat.

Mohl jste si sám zvolit typ/obor vzdělávání nebo Vám byl někým doporučen?

Pro tuto věznici je tento obor obvyklý, tak proto, rozhodně lepší než kuchaře nebo holiče nebo tak něco, to pro mě není. Tohle mě zaujalo nejvíc, asi.

Do jaké míry je pro Vás vzdělávání důležité?

Pro mě je vzdělání dost důležité, já už mám z dřívějšíka maturitu, na trhu práce je to hodně důležité, pak lépe najdu uplatnění.

Jak myslíte, že využijete tyto/tento absolvovaný kurz v běžném životě, tedy po propuštění?

Není to jen papír, je to obor, který se dá využít jak v ekonomice, tak doma. Můžu si cokoli sám opravit a tak. Taky proto jsem si ten obor vybral.

Jak na Vaše rozhodnutí o vzdělávání reagovala rodina/přátelé?

Hmm ve směs pozitivně, jak jsem říkal, je to blíž bydlišti, můžou mě navštěvovat. Je to plus, takhle by za mnou mohli jen jednou, dvakrát do roka no.

Jakým způsobem Vás ve studiu podporují?

Ptají se, co bylo ve škole, jestli jsme psali test nebo jak mi to jde a tak. Hlavně, to berou tak, že mi to může k něčemu být, v budoucnu.

Máte nějaké výhody v souvislosti s docházkou na vzdělávací aktivitu, např. denní režim, kázeňské odměny?

Pro mě byla výhoda přesun tady do této věznice, pak máme jiný režim než ostatní, tím, že máme týden teorie, týden praxe a taky to finanční ohodnocení. Není to zanedbatelná částka. Takže myslím, že dost výhod.

Aha a jak to finanční ohodnocení funguje?

No je to měsíčně, a čím máme lepší průměr, tím je vyšší ta částka.

Aha, to je hodně zajímavé a pro Vás asi dost motivující.

Jojo, to teda je no. Asi jedna z hlavních motivací.

Z jakého důvodu navštěvujete tuto vzdělávací aktivitu?

V úvodu to byl teda hlavně ten čas, líp to tady člověku utíká, ale později to bylo spojit příjemné s užitečným, člověk se něco naučí a může to v budoucnu využít.

Jak vnímáte připravenost/nepřipravenost lektora na výuku?

Určitě jsou to kompetentní, vzdělaní lidé, takže podle mého, přípravu nepodceňují.

Jak byste zhodnotil schopnost lektora naučit Vás novým znalostem a dovednostem?

Je to skvělý lektor. Všichni jsou moc ochotní a umí nás naučit.

Jak byste zhodnotil přístup lektora ke studentům, kteří potřebují zodpovědět doplňující otázky nebo když něčemu nerozumí?

Splňuje to rovinu výuky s vysvětlením. Nikdy nebyl problém s vysvětlením nějaké látky nebo tak.

Jaký máte pohled na vybavenost učeben a máte ve výuce k dispozici dostatečné množství učebních pomůcek?

Není to problém. Výuka probíhá formou prezentace na projektoru, normálně si děláme výpisky do sešitu a ten učitel nám vlastně udělá takový výtah toho nejdůležitějšího z knih.

Když jste se rozhodl začít studovat tady ve věznici, cítíte se opět jako student?

Ano, člověk tak nemá ten pocit, že je ve vězení, ale je ve škole. Dá se trošku na chvíli zapomenout na to prostředí, kde jsem.

Jaké to je, zase znovu začít chodit do školy?

Je to nostalgická vzpomínka. Příjemná změna, tady je dost času vzdělávat se, nevyužít toho času, by byla škoda.

Jakým způsobem se připravujete na výuku? A je ta příprava pravidelná?

No tak není to úplně pravidelné. Ale pokud chce člověk prospívat, tak se musí připravovat. Většinou si přečtu poznámky ze sešitu.

Jak byste zhodnotil Vaše studijní výsledky?

No, byl jsem hodnocen velmi dobře, mám dvě dvojky, takže s vyznamenáním. Myslím, že jsem schopen to takto i dokončit.

Tak to je skvělé, že Vám to takhle jde.

Jojo, děkuji.

Máte nějaké otázky Vy ke mně v souvislosti s mým výzkumem?

Mm ne nemám. Jen tedy, ať úspěšně dokončíte školu.

Jo děkuji moc a ještě jednou děkuji za Váš čas a spolupráci. Ať úspěšně dokončíte školu. Na shledanou